

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Helena Formánková

Působení Josefa Zemana – práce misionáře v době Čínské republiky

Josef Zeman in China - Work of a Missionary During the Chinese Republic

Praha 2014

Vedoucí práce: prof. PhDr. Olga Lomová, CSc.

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce prof. PhDr. Olze Lomové, CSc., za cenné poznámky a připomínky. Dále děkuji všem Josefům za jejich pomoc a laskavé poskytnutí materiálů. A v neposlední řadě patří můj dík i rodině a přátelům.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hradci Králové, dne 10. srpna 2014

.....

Helena Formánková

Abstrakt:

Cílem této bakalářské práce je rekonstrukce působení českého misionáře Josefa Zemana v Číně na začátku 20. století. Opírá se především o Zemanovy dopisy, které posílal svým přátelům a jež posléze v Čechách vyšly také knižně. První část práce seznamuje s povahou dochovaných pramenů a Zemanovým životopisem. Další část se zabývá tehdejší misijní politikou v Číně, objasňuje problémy, se kterými se misie musely vyrovnávat a změny, k nimž v době Zemanova působení docházelo. Těžiště práce spočívá především v analýze Zemanových dopisů a popisu jeho misijní činnosti v rámci francouzského řádu lazaristů na čínském venkově v provincii Jiangxi. Hlavní důraz je kladen především na Zemanův vlastní pohled, jeho názory a jejich zasazení do dobového historicko-společenského kontextu. Práce obsahuje slovníček pojmů a přílohu s archivními fotografiemi.

Klíčová slova:

misionáři, 20. století, Čína

Abstract:

The aim of this bachelor thesis is to reconstruct activities of Czech missionary Josef Zeman in China in the beginning of twentieth century. It's based mostly on Zeman's letters, which he was sending to his friends. These letters were later on published in a book. The first part introduces the characteristics of the preserved sources and Zeman's biography. The next part is focused on missionary policies in China of that time, clarifying problems, which missions had to face and deal with and the changes, which were happening during Zeman's mission. The focus of this thesis is based on an analysis of Zeman's letters and the description of his missionary work for French Lazarists in Chinese countryside in Jiangxi province. The main emphasis is on Zeman's own view, his own opinions and placing it in a historic and a social frame. This thesis contains a dictionary and an attachment with archive photos.

Key words:

missionaries, twentieth century, China

OBSAH

	Předmluva.....	8
1	Úvod – Charakteristika pramenů	10
1.1.	Hlas z Číny.....	10
1.1.1.	<i>Adresáti dopisů</i>	<i>11</i>
1.1.2.	<i>Obsah</i>	<i>12</i>
1.2.	Deset let za čínskou zdí	13
1.2.1.	<i>Obsah</i>	<i>13</i>
1.3.	Zemanův jazyk.....	14
1.3.1.	<i>Zemanova čeština.....</i>	<i>14</i>
1.3.2.	<i>Zemanova čínština</i>	<i>14</i>
2	Josef Zeman - životopis	17
2.1.	Osoba Z.....	19
2.2.	Čínské elogium	20
2.3.	Zdroje o Zemanovi.....	22
3	Historický úvod k misím v Číně	24
3.1.	Úvod.....	24
3.2.	Kněží.....	25
3.3.	Vizionáři	26
3.4.	Vatikánská politika	28
3.5.	Rok 1924.....	29
3.6.	Situace v letech 1945–1949	32
4	Misionářské metody.....	33
4.1.	Katechismus.....	33
4.2.	Katecheti	34
4.3.	Metodologie	35
4.3.1.	<i>Metody misionářů z Evropy</i>	<i>36</i>
4.3.2.	<i>Vizuální materiály.....</i>	<i>37</i>
4.4.	Výuka.....	38
4.4.1.	<i>Základní a střední školy</i>	<i>38</i>

4.4.2.	Výuka katechumenů.....	38
4.4.2.1.	Začátečníci.....	38
4.4.2.2.	Hledající.....	39
4.4.2.3.	Katechumeni.....	39
4.4.2.4.	Nově pokřtění křesťané.....	39
5	Zemanovy dopisy	40
5.1.	Cesta do Číny.....	40
5.2.	Čína, Číňané.....	42
5.2.1.	Čína.....	42
5.2.2.	Číňané.....	43
5.2.3.	Čínská specifika	45
5.3.	Rodina, manželství, postavení ženy.....	46
5.3.1.	Rodina.....	46
5.3.2.	Manželství.....	48
5.3.3.	Postavení ženy.....	49
5.4.	Misie	50
5.4.1.	Úvod.....	51
5.4.2.	Obhajoba misí.....	52
5.4.3.	Zeman jako misionář.....	54
5.4.3.1.	Nanchang	55
5.4.3.2.	Tzekiang	56
5.4.3.3.	Pengze	57
5.5.	Politicko-společenská situace	59
5.5.1.	Historicko-geografický úvod.....	59
5.5.1.	Zemanův popis společensko-politické situace v Číně.....	60
6	Závěr – tady žijí lvi	64
7	Seznam použité literatury	66
8	Slovníček pojmů	69
9	Příloha.....	70

Předmluva

Tématem mé bakalářské práce je Působení Josefa Zemana – práce misionáře v době Čínské republiky. Zabývám se rekonstrukcí působení Josefa Zemana v Číně. Cílem není hodnotit smysl misíí obecně, ale představit českého misionáře Zemana s využitím existence dopisů tohoto muže, který žil v Číně mezi léty 1921–1952. Nejedná se tedy o typ jezuitského „misionáře-objevitele“, nýbrž moderního misionáře 20. století, který odjel do již relativně známé Číny.

Josef Zeman (8. 8. 1898 Šlapanice u Brna – 27. 8. 1952 Hongkong) byl lazaristický misionář. V roce 1919 vstoupil do řádu v Paříži, o dva roky později odjel na misie do Číny. Jeho působištěm byla provincie Jiangxi, jednalo se především o menší města v okolí Nanchangu. Náplní Zemanovy práce byla misijní činnost, vedení škol, nemocnic a charitativní péče o sociálně slabší vrstvy obyvatel. V letech 1936–1938 musel Zeman svůj pobyt v Číně ze zdravotních důvodů přerušit a odjel se léčit do Evropy. Do Číny se na vlastní žádost vrátil, zprávy o jeho činnosti však víceméně končí před vypuknutím 2. světové války.

Práce má několik částí. V první kapitole představuji hlavní prameny své práce - knihy Zemanových dopisů, které posílal svým přátelům do Čech, jež byly otiskovány v tehdejších českých periodících (Neděle, Pražský večerník, Květy Mládí, Věstník Díla šíření víry atd.), a poté zde také vyšly knižně. Jedná se o Hlas z Číny (Brno: 1932) a Deset let za čínskou zdi (Olomouc: 1937). Druhá kapitola obsahuje rekonstruovaný životopis Josefa Zemana s použitím všech dostupných materiálů o tomto misionáři.

Třetí část se zabývá změnou misijní politiky, ke které dochází v době Zemanova působení. Dlouhodobé problémy čínských misíí (nedostatečné množství vysvěceného domorodého kléru, nadřazenost misionářů nad čínskými kněžími, politické zájmy evropských misíí v Číně) začaly od konce 19. století eskalovat. Čínská církev a ojedinelé hlasy z řad cizinců (lazaristé Lebbe, Cotta) volaly po zrovnoprávnění, omezení vlivu evropských řádů a osamostatnění se čínské církve. Výraznější změnu přinesl až koncil v roce 1924 v Šanghaji, o dva roky později bylo vysvěceno šest čínských biskupů (první a na dlouhou dobu poslední čínský biskup byl vysvěcen v polovině 17. století). Situace se však zlepšovala příliš pomalu, slibný vývoj byl přerušen 2. světovou válkou, následně pak rokem 1949.

Hlavní část práce bude spočívat v analýze Zemanových dopisů, především vybraných témat, o nichž nejvíce píše: Číňané (národ, rodina, postavení ženy, manželství), misie (jeho obecné názory na misie, obrana misí, palčivá misijní témata, popis Zemanovy vlastní misijní činnosti), společenská situace (Zemanův popis dobových událostí a jejich zasazení do historických, geografických souvislostí). Důraz bude především kladen na jeho osobní úhel pohledu, vývoj, konzistenci a změnu názorů v dopisech a jejich zasazení do kontextu.

Poznámka

V práci používám termín domorodá (církve) ve smyslu čínská, tvořena Číňany, čínského původu. Smyslem je vyjádření kontrastu ke slovům západní, evropská. Ačkoliv jsem si vědoma negativních a zavádějících konotací, které může slovo domorodý vyvolat, zvolila jsem ho z důvodu nenalezení lepšího výrazu pro vyjádření výše zmíněného. Termín církve se v mé práci téměř vždy vztahuje k římskokatolické církvi, Vatikán je synekdochou papeže, církevní politiky.

1. Úvod – Charakteristika pramenů

Pro popis působení českého misionáře Josefa Zemana v Číně v době Čínské republiky využívám především jeho knižně vydané dopisy: Hlas z Číny (1932), Deset let za čínskou zdi (1937) a Čínské elogium od Josefa Koláčka (2002). Zemanovy originální dopisy se totiž téměř nezachovaly¹.

1.1. Hlas z Číny

„Hlas z Číny (dopisy), jež rodákům svým poslal P. Josef Zeman, kněz řádu Lazaristů, misionář v Tzekiang. Uspořádal P. Fr. Všetečka, spirituál chlapeckého semináře v Brně a diecézní ředitel „Díla Šíření víry“ 1932“ stojí v na úvodní stránce knihy Hlas z Číny.

Dopisy přicházely nejvíce na adresu Michala Jahody, rektora² redemptoristů v Libějovicích, z jehož iniciativy (údajně na podnět samotného Zemana) došlo ke knižnímu vydání misionářových listů, jehož se po technické a editorské stránce ujal František Všetečka³.

Ten v úvodu ke knize vysvětluje, že dopisy seřadil dle data, kdy vyšly ve zdejších časopisech, nikoliv podle doby jejich napsání, protože, konstatuje, datum ve všech časopisech vytištěno nebylo. Dopisy vyšly mezi léty 1922–1931 v Jitru, Květech, Lidových listech, Mládí, Neděli, Pražském Večerníku, Věstníku Díla šíření víry, Životě aj.

Jak i sám Všetečka podotýká, Zemanovy dopisy nebyly myšleny jako ucelený výklad a popis tehdejší Číny a situace v ní. Jednalo se o dopisy posílané na různé adresy – přátelům Josefa Zemana (především M. Jahodovi), rodině (ty však, zdá se, v knihách téměř nejsou) a výše zmíněným časopisům v Československu.

Všetečka zdůrazňuje, že jedním z důvodů a motivů sestavení sbírky byla i myšlenka probuzení zájmu o misie. Sám Zeman si také v některých dopisech stěžuje, že v misiích působí sám, český vztah k misiím je vlažný a přál by si, aby se tato situace změnila.

¹ Výjimku tvoří čtyři dopisy rodině v diecézním archivu Biskupství brněnského v Rajhradě a kopie dopisu z roku 1950 ve Šlapanicích u J. Koláčka.

² Představený místní komunity redemptoristů.

³ Spirituál chlapeckého semináře v Brně.

„Ano, jsme my Češi pouhými zlomečky, drobty v tomto celosvětovém apoštolátě církve. Že však pracujeme pod cizí správou není naší vinnou, ani na úkor našemu češství. Církev je všenárodní, kde, jako v zahradě, každý strom, keř a květina vydává své květy a plody. Že netečnost českého národa k dílu misí byla do nedávna tak veliká, jest politování hodno... Jak jinak bylo dosud možno jednotlivcům účastniti se misí v zámoří, než pod cizí správou? Kéž bychom se brzy dočkali hromadných výprav českých misionářů!“ (Zeman 1937: 24)

Z tohoto důvodu na začátek knihy zařadil editor Zemanovy dopisy zamýšlející se nad úkolem misí.

1.1.1. Adresáti dopisů

Dopisy jsou otištěny bez uvedeného adresáta, v dopisech přátelům chybí oslovení a osobnější, důvěrnější úryvky, které bychom v dopisech očekávali a jež jsou přítomny v dopisech Zemanově rodině. Očividně byly z této soukromé korespondence v časopisech a posléze v knize uveřejněny jen části poskytnuté adresáty a ty, které se editorovi zdály být zajímavými a zapadaly do zamýšleného obsahu knihy. O sobě samotném toho Zeman příliš nepíše, tyto pasáže byly spíše určeny pro rodinné příslušníky, přátele, tudíž publikovány nebyly. Sám Všeetečka taktéž dodává, že v případě opakujících se témat v dopisech tyto pasáže vynechal.

U některých dopisů je zřejmé, že byly primárně určeny Zemanovým přátelům – např. P. Jahodovi. Objevují se osobnější poznámky, například díky za poslané peníze, časopisy aj.

„Před několika dny jsem dostal obrázky od firmy Nedomové z Olomouce. Přijmi srdečný dík za ten vzácný a zde v čínském vnitrozemí velmi výhodný dar. Obrázky jsou velmi pěkné, dobře volené a zbožné, naši křesťané takové v barvách mají velmi rádi. Snad jsi je sám vyhledal? Zaplat' Pán Bůh i všem šlechetným dárcům⁴.“ (Zeman 1932: 175)

„Drahý důstojný pane! Již tomu asi 3 neděle, co jsem dostal Váš milý dopis z 30. 11. 1929. Promiňte, že jsem dosud neodepsal.“ (Zeman 1932: 183) „Dnes jsem obdržel poukázku z naší prokuratury v Šanghaji na 224 dolarů, Vámi zaslanych. Přijměte nejupřímnější díky za vše

⁴ Následuje poznámka v závorce, dík za obrázky má patřit čtenářům časopisů Nový národ, Práva a Našince, kteří měli Zemanovi obrázky zaslat. (Zeman 1932: 175)

jménem mých chudých, kterým zachraňujete život od smrti hladem v té zdejší velké pohromě!“ (Zeman 1932: 189)

V jednom z dopisů je citována i část psaní, které Josef Zeman poslal svému bratrovi. Toto je označeno závorkou: „*(Doplňk z dopisu bratrovi) Dovedeš si představit, co tam vytrpí. Nyní za deštivého počasí již ušli několik set kilometrů v těchto neschůdných krajinách a s takovými společníky...*“ nastiňuje Zeman politickou situaci v Číně v dopise uveřejněném v roce 1931. (Zeman 1932: 227)

Další část dopisů byla určena pro otištění – viz Dopis českým dětem č. 1 a Dopis českým dětem č. 2. „*Všem dobrodincům, sběratelům a sběratelkám příspěvků pro naše čínské misie vyslovuji tímto co nejsrdečnější dík naším českým, poctivým: „ Pán Bůh zaplat!“... V příspěvcích které mi posíláte, vidím skutečně řízení Boží Prozřetelnosti v nynějších těžkých dobách pro naše misie.*“ (Zeman 1932: 86)

1.1.2. Obsah

Hlas Z Číny začíná popisem Zemanovy cesty do Číny lodí z Marseille do Šanghaje. Připojena je také jeho vlastnoručně kreslená mapka cesty.

Dopisy se věnují skutečnostem, jež Zemana v Číně zaujaly, o kterých chce informovat své čtenáře v Čechách. První dopisy mají „populárně-naučný“ charakter zpráv o Číně – například o čínské historii, literatuře, zvycích... V tomto případě je na konci dopisů uvedena poznámka, z jakého materiálu pro svůj dopis čerpal. Jedná se o: Les peuplinois od F. Farjenela⁵ z roku 1904, Les Lettres d'un missionnaire z roku 1910, Recherches sur les superstitions en Chine z roku 1911, Bulletin catholique de Péking (Zemanem předplacený), Folk-Lore chinois moderne od L. Wiegera⁶, o kterém dodává, že se jedná o soubor fantastických povídek.

Zeman seznamuje své čtenáře s životem v Číně, popisuje Číňany, jejich zvyky, vlastnosti, tradice, píše o rodině, manželství a postavení ženy. S postupem doby v dopisech mizí vzdělávací obsah a Zeman se více soustředí na popis politické situace v Číně. Jeho listy však nelze brát jako politické komentáře zpravodaje. Zaměřuje se především na to, jakým

⁵ Fernand Farjenel (18xx-1918), francouzský autor publikací o čínské společnosti.

⁶ Léon Wieger (1856–1933) byl francouzský jezuitský misionář, teolog, lékař a sinolog, který působil v provincii Hebei. Psal knihy o čínské kultuře, historii, jazyku. (Witek)

způsobem se politická a společenská situace projevuje v misiích a v životě běžného obyvatelstva.

Obě knihy obsahují Zemanovy fotografie z Číny, jedná se o fotografie misií, škol, misionářů, obyvatel aj.

1.2. Deset let za čínskou zdi

1.2.1. Obsah

Kniha *Deset let za čínskou zdi* byla vydána v roce 1937. V předmluvě k ní Zeman píše „*Povzbuzen pěkným úspěchem prvního dílu svých dopisů, vydaných roku 1932 pod názvem „Hlas z Číny“, odvážil jsem se vydati další dopisy, které jsem posílal svým přátelům do Evropy v letech 1931–1935. K nim jsem připojil několik statí objasňujících poměry v Číně.*“ na konci roku 1936 z Opavy, kde se léčil během svého návratu do Čech.

Deset let za čínskou zdi má tedy, jak je již patrné z předmluvy, jiný charakter než předchozí kniha dopisů. Jedná se o Zemanem vybrané dopisy jeho přátelům, nikde není uvedeno, že byly taktéž otiskovány v časopisech. Kniha působí propracovaněji, systematictěji a srozumitelněji. Dopisy jsou datovány měsícem, rokem a místem svého napsání. Nejsou nicméně vždy řazeny dle data napsání, spíše tematicky. Jedná-li se však o popis politické situace, volí Zeman chronologické seřazení.

Polovinu knihy tvoří dopisy, které Zeman poslal do Čech. Na úvod vypráví o svých nelehkých začátcích v Číně. Popisuje vlastní každodenní činnost: misijní cesty, starosti ohledně škol, zajišťování jídla, misijní činnost, mše, křty, čínské křesťany... Věnuje se i politické situaci, respektive jejím dopadům na běžný život misií.

Druhá část s názvem *Lidé a země* obsahuje populárně-naučné články ohledně Číny, čínské kultury, zvyků... Často se jedná o témata, která již byla zmíněna v knize *Hlas z Číny* (sňatky, manželství, pohřby, čínské zvyky). Velkou část tvoří dopisy popisující politickou situaci v Číně, opět čtenáře konfrontuje s jejím dopadem na své působení. Od počátku zaujímá značně kritický postoj ke komunistům a jejich cílům.

Na konec knihy byl zařazen dopis ze srpna 1933: „*Často sním, že opouštím Šang-hai a jedu kol Asie, Indickým oceánem, Rudým a Středozezemním mořem, evropskými zeměmi do vlasti... Navštívit milovanou mou vlast, hroby zemřelých drahých mých rodičů, bratry, sestry, příbuzné, přátele. Těším se a raduji v zátiší domova a přece nemám, nemám stání... Ještě těže noci v témže snu se vracím k břehům Tichého oceánu, na veletok Jang-tse-kiang a po něm do vnitrozemí Číny. Čína, ta začarovaná země, mne volá zpět!* - - - (Zeman 1937: 161)

1.3. Zemanův jazyk

1.3.1. Zemanova čeština

Zemanovy dopisy jsou psány tehdejší spisovným jazykem. V češtině na začátku 20. století docházelo k upevnování normy spisovného jazyka především na základě Gebauerovy kodifikace. Za přelomovou by se dala nazvat Gebauerova školní mluvnice z roku 1890. Mezi nejdůležitější změny, které Gebauer požadoval, patřila: plná flexe zájmena jenž, přísné požadavky na tvoření přechodníků, kodifikace koncovky -i v 1. osobě singuláru sloves, koncovku -í, -ejí pro 3. osobu plurálu sloves... (Cuřín 1985: Fidlerová 2013: 129–130)

Velmi používaná byla Gebauerova učebnice *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*, již s největší pravděpodobností Zeman znal a kterou pro vysvětlení některých jevů v jeho jazyce používám. Zeman tedy (s ohledem na tehdejší pravidla češtiny) pro třetí osobu singuláru slovesa „být“ uvádí tvar „jest“, infinitiv sloves dle tehdejšího úzu v jeho dopisech končí -ti. V dopisech používá velké množství přechodníků.

„Jedouce stále podél pobřeží Číny (provincie Fo-Kien a Še-leiang), minuvše ostrov Formosu, blížili jsme se k Šanghaji.“ (Zeman 1932: 44)

1.3.2. Zemanova čínština

Josef Zeman čínsky uměl. Jelikož byl na misiích ve vnitrozemí sám, obklopen pouze Číňany, bez znalosti jazyka by se býval těžko obešel. Kde a jakým způsobem se čínsky učil, není známo, pravděpodobně během svých misijních začátků v Šanghaji. On sám se pouze zmiňuje,

že si během studia zkazil zrak a musí nosit brýle. S čínským písmem, které nazývá značkami, se poprvé setkal v Saigonu. „*Předně ta čínština, divná jednohlásková řeč a ještě divnější značkové písmo, pravé hieroglyfy!*“ (Zeman 1937: 13).

Čínské písmo považoval Zeman za velmi těžké, uvádí, že se skládá z mnoha značek (zmiňuje počet 30 tisíc). Je však podle něj nutné, aby se jej děti ve školách učily, protože se bez něj nemohou mimo jiné modlit, chodit ke zpovědi, učit se katechismus atd. (Zeman 1932: 40, 86) V dopisech do Čech psal znaky, které, jak vysvětluje jedna poznámka pod čarou, nemohly být vytištěny, protože by to pro české tiskaře bylo příliš složité. (Zeman 1932: 75)

Vysvětluje i význam některých znaků: „*Stará deska (čínské „lao-pan“), což jest velmi čestný název, značící pána či majitele čajovny...*“ (Zeman 1937: 117) „*Tak hluboce jest zakořeněna myšlenka a touha po potomstvu, že i výraz „dobro“, věc dobrá vůbec, jest v čínských značkách vyjádřen značkou „ženy s dítětem, matky, mající syna.“*“ (Zeman 1932: 92)

Ohledně fonetiky čínštiny dodává, že „*Písmeno r v čínské řeči chybí a Číňan ho vysloviti nedovede.*“ (Zeman 1932: 140) Nicméně žádné další zprávy například o tónovém charakteru čínštiny v jeho dopisech nejsou.

Pro čínská slova (především zeměpisné názvy), používá přepis, který není příliš ustálený a často nejednoznačný⁷. Byl pravděpodobně (vzhledem k francouzskému řádu lazaristů) do jisté míry ovlivněn i francouzskou transkripcí (přepis j na k), kterou kombinoval i se svým vlastním přepisem do češtiny (Hangzhou píše Zeman jako Hang-čeu, dle francouzské transkripce Hangtcheou).

Zeman při zmínce o Šanghaji (píše ji jako Šanghai i Šang-hai) nepoužívá deklinaci. Naopak Nanking skloňuje (vzor hrad), zřejmě dle „vzoru“ Peking v Gebauerově Mluvnici české: „*Rodu je jméno přejaté v češtině mnohdy téhož, jehož je v jazyku svém. Jménům přejatým z jazykův, které rodu gramatického nemají, anebo takovým, kde nám rodu poznati nelze, dává se zvykem rod takový, jaký se hodí ke koncovce; např. Peking, Sinai berou se za jména rodu mužského...*“ (Gebauer 1905: 101)

⁷Přes veškerou snahu se mi nepodařilo rozklíčovat slovo Tzekiang, místo Zemanova působení. Tato misie se měla nacházet cca 40 km od Nanchangu, v jednom z dopisů však o Tzekiang mluví dokonce jako o provincii (jednalo by se tedy o Zhejiang).

Jan Gebauer v Mluvnici české pro školy střední a ústavy učitelské z roku 1905 ke skloňování cizích jmen píše: „*Jména cizí do češtiny přejatá dílem se skloňují, dílem neskloňují.*“ (Gebauer 1905: 101) a dále dodává: „*skloňujeme, co se skloňovati dá anebo co se podle ustáleného již zvyku skloňuje, všecko jiné necháváme neskloňováno.*“ (Gebauer 1905: 107)

Pomlčku oddělující slabiky, známou z české transkripce, v dvouslabičných slovech používá značně nejednoznačně. Píše Nanking i Nan-king; Nanchang, Nan-chang i Nan-čang. Pro provincii Sichuan používá dokonce 4 variant přepisu: Sečoan, Se-čoan, Se-čuen i Se-c'uan.

Iniciálu j přepisuje systematicky jako k: Kiangsi (Jiangxi), Fokien (Fujian), Jang-tse-kiang (Yangzijiang), Kashing⁸ (Jiaxing). Finálu ong přepisuje jako ung: Kvantung (Guandong). Některé názvy netranskribuje, ale píše je „jakoby“ v pinyinu např. Yunnan. Místo svého působení Pengze označuje jako Pengtsch, tvář (mianzi) jako mian-tze.

Pro některé specifické čínské reálie používá vlastní české názvy: džentry nazývá Zeman písmáky. Jsou podle něj velmi pyšní, pohrdají vším, co není dle filosofických knih. Píše, že dříve řídili veškerý život, nyní však jejich vliv mizí, což prý velmi nelibě nesou. Jako kuli⁹ označuje tahače vozíků, dalším jeho „originálním názvem“ jsou buddhističtí bonzové – mniši z chrámů. (Zeman 1932: 151, 159)

⁸ Zde možný vliv dialektu Wu Jiaying (*Gāshīng* 嘉兴)

⁹ Kuli (*kūlì* 苦力), čínští nájemní dělníci v Evropě během 19. století.

2. Josef Zeman – životopis

Rekonstrukce životopisu Josefa Zemana je problematická. Relativně dobré informace jsou známy k době, kdy žil a studoval v Čechách, během jeho působení v misiích se zprávy o něm stávají vzácnějšími, často poměrně rozporuplnými, někdy zcela chybí. O tomto muži navíc neexistuje žádná kompletní biografie. V životě tohoto šlapanického misionáře tak stále zůstává mnoho prázdných míst.

Při zpracování životopisu jsem vycházela ze Zemanových knih dopisů (Hlas z Číny 1932, Deset let za čínskou zdi 1937), beletristického Koláčkova Čínského elogia, dopisů od lazaristů, dopisů z archivu v Rajhradě a z dochovaných dobových materiálů šlapanického kronikáře a historika Josefa Kopeckého. Pro tuto kapitolu byly cenné především poznámky o Zemanově životě strojově sepsané Otakarem Horáčkem, šlapanickým písmákem, který měl přístup jednak k dopisům, jež Zeman posílal příbuzným do Šlapanic, dále k farním kronikám, vzpomínkám pamětníků atd. Některé informace však nejsou dobře ověřitelné, Horáček očividně vycházel i z ústních informací od tehdy žijících a pamatujících členů rodiny.

Josef Zeman (čínským jménem *Xiè Hóngdé* 谢鸿德) se narodil 8. 8. 1898 ve Šlapanicích u Brna jako desáté dítě z dvanácti sourozenců Janovi a Marii Zemanovým, dospělosti se jich však dožilo pouze pět. Jeho otec Jan Zeman byl sedlák, mezi léty 1901–1911 zastával ve Šlapanicích úřad starosty. Oba Zemanovi rodiče zemřeli v roce 1914, kdy Josef Zeman studoval v Kroměříži. (Horáček)

Obecnou a měšťanskou školu navštěvoval Zeman ve Šlapanicích, gymnázium vystudoval v Kroměříži. Jedna ze Zemanových dětských vzpomínek se týká právě přijímací zkoušky na gymnázium, kam ho doprovázel tatínek. „*Lilo od rána a tatínek pln starosti říkali: „Chlapče, te tó zkóško nehoděláš.“*“ (Zeman 1937: 11)

Během 1. světové války byl jako gymnazista v roce 1916 odveden k 6. kumpanii pěšího pluku v Husovicích, absolvoval tzv. „jednoročáckou školu“ v Opavě, poté byl odvelen do Krnova, kde onemocněl tyfem. Po uzdravení bojoval u pěchoty na ruské frontě v Haliči, v Karpatech a také na řece Soči. (Kopecký 2007: 48–55)

Vánoce 1917, píše, strávil u nejmenované rodiny v Uhrách. Jejich štědrovečerním zvykem bylo lití olova. K velkému překvapení jeho odlitek připomínal Číňana s copem a misionáře jakožto postavu s rozpřaženýma rukama. (Zeman 1937: 11–12)

Roku 1918 se Zeman v Oděse poprvé setkal s Číňany. Byl hospitalizován v tamější nemocnici, protože, jak dodává, „*my jsme tehdy lékaře u rusínského pluku neměli.*“ (Zeman 1937: 9–10) Na jedné ze zdravotních procházek se přichomýtnul k jejich divadelnímu představení, kde slyšel poprvé čínštinu, na což vzpomíná v jednom ze svých dopisů.

Po skončení války vstoupil do semináře, první ročník bohosloví vystudoval v Olomouci. Poté za pomoci arcibiskupa Antonína C. Stojana¹⁰ (1851–1923) vstoupil v roce 1919 do řádu lazaristů¹¹ v Paříži. O důvodech vstupu konkrétně do jejich řádu Zeman však v dopisech mlčí. V roce 1921 odjel na misie v Číně, veškerý svůj majetek po rodičích odkázal sirotčinci v Brně. V roce 1925 byl v Číně vysvěcen na kněze. Podle O. Horáčka Zeman mezi svým příjezdem do Číny a nástupem do misí v roce 1926 měl působit jako vyučující náboženství, fyziky a francouzštiny v Hangzhou a Jiaxingu (*Jiāxīng* 嘉兴).

Působišťem se mu stala provincie Jiangxi, jednalo se především o menší města v okolí Nanchangu. Náplní jeho práce byla misijní činnost, vedení škol, nemocnic, charitativní péče o sociálně slabší vrstvy obyvatel.

Mezi léty 1936–1938 musel svůj pobyt v Číně z vážných zdravotních důvodů přerušit a odjel se léčit do Evropy, přibližně půl roku byl i v Čechách – v opavském sanatoriu. Z této doby pocházejí i některé fotografie¹² a druhá vydaná kniha jeho dopisů *Deset let za čínskou zdi*.

V roce 1938 se na vlastní žádost vrátil zpět do Číny, vzhledem k politické situaci však ne do své misie. Mezi lety 1938–1939 byl nucen zůstat v Šanghaji. V jednom z dopisů z roku 1939 situaci v Číně přirovnává k Československu pod německým protektorátem¹³. O jeho pobytu během války toho mnoho známo není. V osobním vlastnictví jednoho z lazaristů existuje vzpomínka na Josefa Zemana od jeho spolubratra P. Dulucqa. Píše, že za čínsko-japonské války byli společně v Jiujiangu (*Jiūjiāng* 九江), kde se spolu se sestrami vincentkami starali o sirotčinec, obecnou a střední školu a válečný špitál. (Horáček, dopis P. Dulucqa)

¹⁰ Se Stojanem se pravděpodobně znal již ze studií v Kroměříži, kde Stojan mezi léty 1908–1917 působil jako probošt.

¹¹ Lazaristé (pauláni, vincenciáni) jsou mužským řádem založeným sv. Vincencem z Pauly v roce 1625. Zabývají se výchovou kněží, zdravotní péčí a misijní činností. (Dodin 1997)

¹² Viz příloha.

¹³ Dopisy sourozencům z archivu v Rajhradu u Brna.

Od roku 1948 působil Zeman jako nemocniční kaplan v Nanchangu. Poslední dopis¹⁴, který došel (a dochoval se), je z roku 1950 z Nanchangu. (O. Horáček) Toto psaní zaslal Zeman své sestře. Reaguje na zprávu o smrti své sestry Anežky, podotýká, že sám již šediví, zdraví mu příliš neslouží, neví ale, kde „*svoje kosti složit*“.

V roce 1951 se P. Dulucq podle svých slov s Josefem Zemanem znovu setkal v Nanchangu, kde Zeman působil jako nemocniční kaplan. Nějakou dobu byli z nejasného důvodu v domácím vězení. Zeman však vážně onemocněl, byla mu diagnostikována cirhóza jater. Zpočátku byl léčen ve „své“ nemocnici v Nanchangu, jelikož se jeho stav nelepšil, byl s P. Dulucqem poslán do Hongkongu, kam přijeli 20. srpna 1952. O týden později, píše P. Dulucq, Josef Zeman zemřel. (dopis P. Dulucqa)

Josef Zeman zemřel v roce 27. 9. 1952 v Hongkongu, kde by měl být i pohřben. V jeho rodných Šlapanicích mu byl rodinou vybudován symbolický hrob.

2.1. Osoba Z.

Psát o osobě misionáře Josefa Zemana známé pouze z dopisů je složité. Část korespondence byla primárně psána pro určité časopisy, je tedy nutno počítat s určitou mírou stylizace, vztahem konkrétního a abstraktního autora¹⁵. Zeman navíc v dopisech zmínkami o sobě šetří, zaměřuje se spíše na obecný popis své práce, společenské situace a osvětlující popis Číny.

Zeman byl vlastencem, často vzpomíná na domov, hrdě se hlásí k Československu – viz dopis o desetiletém výročí vzniku státu. Píše v něm o výročních známkách k 28. říjnu 1928, které dostal od svého bratra, pochvalně se zmiňuje o ohlasech českého výročí v čínských novinách, v šanghajském „Shun-pas“ byla dokonce otištěna i fotografie T. G. Masaryka. Zeman dodává, že „*Ačkoliv jsem po tak dlouhá léta v cizině a sám, láska má k vlasti neochabla, naopak, přilnul jsem tím více ke svému češství. Jsem prostě Čech a katolík, kteréžto pojmy se nikterak nevylučují.*“ (Zeman 1932: 116)

¹⁴ Viz příloha.

¹⁵ Podle Wolfa Schmidta je konkrétní autor skutečný člověk, spisovatel, autor díla; abstraktního autora charakterizuje jako „*konstrukt (re-konstrukt) čtenáře na základě jeho subjektivního čtení díla.*“ (Schmid 2006: 84)

Zemanovi jako katolíkovi vadil pokles popularity a procentuální úbytek katolíků v Čechách, jak se zmiňuje v jednom ze svých dopisů. „*S bolestí jsem vzpomínal na vlast a národ, jehož dvacet procent zapírá tu katolickou pravdu, za niž jiní krvácejí...*“ (Zeman 1932: 29–30)

Zeman byl především misionář, bral tuto svoji činnost jako své povolání, věřil v jeho smysl. V dopisech popisuje i svoji misionářskou činnost, jedná se však o ne příliš konkrétní popisy, nabízí se mnoho otázek, na něž odpovědi neznáme. Líčí chod svých škol, kterak podniká misijní cesty, křtí, slouží mše...

Zeman si ve svých dopisech tu a tam posteskuje nad čínskou stravou, která je velmi chudá. „*Já sám jsa napolovic Číňanem, žiji zde o pouhé rýži vařené ve vodě...*“ (Zeman 1932: 155) Přirozeně mu také chybí potraviny, na které byl z Čech zvyklý – především chléb (který mu občas poslaly sestry vincentky z Nanchangu), koláče, pivo aj. Nicméně s jistým pohrdáním píše také o jistém misionáři, který si v Číně (nejen na jídlo) nemohl zvyknout a po roce se vrátil zpět do Evropy, kde se rozplýval nad sklenicí mléka. (Zeman 1932: 155, Zeman 1937: 25)

V misiích byl vděčný za knihy a časopisy, které mu posílali přátelé z Čech. Dostával od nich knihy¹⁶ z Florianova Dobrého díla¹⁷, dále časopisy Katolík a Neděle.

2.2. Čínské elogium

V roce 2002 vyšla kniha Josefa Koláčka¹⁸ *SJ Čínské elogium*. Jedná se o jedno z mála a také nejznámější dílo o životě Josefa Zemana u nás. Koláčkově Čínské elogium nabízí literárně zpracovanou korespondenci Josefa Zemana, přičemž vychází z dopisů, které byly v Čechách vydány knižně (Hlas z Číny 1932, Deset let za čínskou zdi 1937).

Koláček vybral ty, které dle jeho názoru nejlépe ilustrovaly Zemanovo působení v Číně. Upravil je, přepsal¹⁹, snad aby byly lépe čitelné a srozumitelnější pro současné čtenáře, čímž

¹⁶ Konkrétně zmiňuje *Tři svatá města* od francouzského prozaika Émile Baumanna, vydaná Dobrým dílem v roce 1920. (Zeman 1932: 207)

¹⁷ Nakladatelství Josefa Florianova ve Staré Říši, které vydávalo filosofickou, teologickou a krásnou literaturu včetně překladů (především z francouzštiny, ale i jako první nechal Florian přeložit a vydat Proměnu F. Kafky)

¹⁸ Josef Koláček se narodil v roce 1929 v Bystrci u Brna, v roce 1948 vstoupil do jezuitského řádu, po roce 1968 odešel do Rakouska a posléze do Itálie, kde pracoval jako redaktor české sekce Vatikánského rozhlasu.

¹⁹ Změna slovosledu, vynechání přechodníku, infinitivů s -ti, použití jiných přívlasků a přídavných jmen.

nicméně dle mého názoru dochází k jisté ztrátě autenticity. Koláček navíc na tuto skutečnost v knize nikde neupozorňuje.

Srovnání Zemanova jazyka a Koláčkových jazykových úprav:

„Sňatky jsou v Číně prvotřídní událostí. Dle starého zvyku nevěstu nevolí ženich, ale jeho rodiče. Ve zdejších kraji jsou děti zasňubovány od nejútlejšího mládí; děvčátka jsou dávána, již několik měsíců po narození, do rodiny ženichovy co snoubenky.“ (Zeman 1937: 116)

„Sňatky v Číně jsou prvotřídní událostí. Podle staré tradice si nevěstu nevolí ženich, nýbrž mu ji vybírají rodiče. Ve zdejších kraji jsou děti zasňubovány od nejútlejšího dětství. Děvčátka jsou dávána do ženichovy rodiny jako „snoubenky“ již několik měsíců po narození.“ (Koláček 2002: 133)

Dochází k jistému posunu významu:

„Komunismu stačí, aby mu byla dopřána jen malá skulina, aby prostrčil jen hlavu jako had, a hned je na místě celý.“ (Zeman 1937: 68)

„Komunismu stačí, aby mu byla dopřána jen malá skulina, aby prostrčil jen hlavu jako had, a hned je na místě celý, hrozivý, neúprosný.“ (Koláček 2002: 145)

Koláček dále z farních kronik doplnil základní informace o Zemanově životě (rodiče, sourozenci, školní docházka). V knize zachovává Zemanovu „transkripci“ čínských názvů, nepodává k nim žádné bližší vysvětlení. Neuvádí také, ze které knihy ten který dopis pochází. Listy jsou však doplněny a uvedeny jím vybranými citáty z Bible, které vystihují jejich tematiku.

Koláčkoví se podařilo získat i některé dopisy z římského a pařížského archivu lazaristů. Přeložil je, upravil a zařadil do knihy, čímž pomohl zaplnit určitá bílá místa ohledně života Josefa Zemana v Číně.

Zajímavý je především dopis z 18. června 1938, ve kterém Zeman žádá svého představeného o povolení vrátit se zpět do Číny. *„Je snad zločin, že prosím již tak dlouho, abych mohl jít za svým povoláním v Číně? Dokud mi nebude dokázán opak, mohu myslet, že má žádost jít za svým povoláním v Číně je oprávněná, nebo že bych neměl hledat jinou cestu. Nemíním ztratit výsledky svých patnácti let v Číně. Je to snad hodné pokárání, že si zde nedokážu zvyknout?*

Můj představený v Číně P. Monteil, mi naposled napsal, že se ten, kdo má povolání pro naše misie tam dole (v jižní Číně), všude jinde cítí špatně.“ (Koláček 2002: 50)

Na základě této žádosti byl Zemanovi povolen návrat do Číny. Dále se v jednom z Koláčkem objevených dopisů z roku 1946 píše, že Zeman po svém příjezdu do Číny musel asi dva roky zůstat v Šanghaji, než mu byl povolen návrat do jeho misí. Zeman si stěžuje na zničenou misii, odešel tedy pečovat o sirotčinec v Hukou (*Húkǒu* 湖口).

V roce 1947 píše Zeman generálnímu představenému dopis z Nanchangu, ve kterém je již patrná únava, opotřebování. Mezi řádky by se dala i vyčíst chuť a přání vrátit se zpět do Evropy, nicméně rozhodnutí nechává na svém představeném. (Koláček 2002: 141–145)

2.3. Zdroje o Zemanovi

Josef Zeman patří mezi význačné osobnosti Šlapanic. Zemanův přítel zvěrolékař R. Zeman²⁰ po jeho příjezdu na zdravotní dovolenou do Čech literárně zpracoval příběh Zemanovy nemoci v Číně a uzdravení údajně díky rodnému jazyku v obsáhlé básni *Mateřská řeč*²¹.

„Zlá krize byla překonána.

Pacient zvolna se uzdravoval

s krajanem často besedoval

a když se dosti uzdravil,

domů jel, by se zotavil.“

Postavou Josefa Zemana se také zabývá Josef Kopecký ze Šlapanic. V obsáhlém článku ve Sborníku Muzeum Brněnska z roku 2007 uvádí podrobný Zemanův životopis. Vychází z knih Zemanových dopisů, Koláčkova Čínského elogia a tehdejších místních periodik (Šlapanský zpravodaj, Selka). Vlastní také velké množství dosud existujících materiálů o tomto misionáři.

²⁰ Shoda jmen.

²¹ Viz příloha.

(fotografie, šlapanická periodika se Zemanovými dopisy, poslední dochované Zemanovo psaní do Čech z roku 1950, články o Zemanovi z místních periodik).

Mezi další osobnosti, které o Josefu Zemanovi do místních periodik psaly, patří Otakar Horáček, Josef Vaňáček, Jiří Kotulan aj., kteří byli autory „popularizačních“ článků o J. Zemanovi na základě jeho knih a dochovaných materiálů o něm, které také shromažďovali.

3. Historický úvod k misiím v Číně

3.1. Úvod

Georg Evers (1936) japanolog, filosof a teolog, ve svém stejnojmenném článku nazývá historii misií v Číně „*dějiny promeškaných příležitostí*“. Přes několik století vzájemných kontaktů nedokázalo křesťanství dle jeho slov zapustit v Číně dostatečně kořeny.

Čínské misie považuje za „*prubýřský kámen*“, protože spojovaly všechny těžkosti, se kterými se misionáři mohli setkat: „*problém křesťanské identity, problém vrůstání křesťanské víry do jiných kultur, mezináboženského dialogu, ekumenický problém rozštěpeného křesťanství, otázka modernizace nebo konfrontace s marxismem či globalizací.*“ Tento „*střet odlišných kulturních, náboženských a antropologických myšlenek*“ podle něj způsobil mnohá nepochopení a lidské selhání, která výrazně ovlivňovala celou dobu křesťanské církve a misií v Číně. (Evers 2008)

Na začátku 20. století, v době Zemanova působení, dochází v Číně ke změně misijní politiky. Katolická církev v Číně byla zastoupena ve většině provincií.²², převažoval u ní spíše venkovský charakter. Církev kladla na nové křesťany poměrně velké požadavky (zákaz nedělní práce, konkubín, pohanských náboženských obřadů, opia), z toho důvodu neměla příliš mnoho členů a většina z konvertitů patřila k nižší společenské vrstvě.

Přetrvával u ní silný vliv evropské církve, nebyla vybudována nezávislá, ryze čínská odnož. Misie v Číně spadaly pod Kongregaci pro evangelizaci národů²³. Francie, majíc v zemi největší vliv dlouhou dobu dusila veškeré snahy o vatikánsko-čínské sblížení

Dlouhodobé problémy čínských misií (nedostatečné množství vysvěceného domorodého kléru, nadřazenost misionářů nad čínskými kněžími, politické zájmy evropských misií v Číně) začaly od konce 19. století eskalovat. Čínská církev a ojedinělé hlasy z řad cizinců (lazaristé Vincent-Frederic-Maria Lebbe (1877–1940) a Antoine Cotta (1872–1957)) volaly po

²²Od poloviny 19. století byly provincie v Číně „rozděleny“ mezi jednotlivé řády. Lazaristům, ke kterým patřil Josef Zeman, příslušely: Zhili, Jiangxi, Zhejiang, Henan a Mongolsko. (Cohen: 1978: 554)

²³ Kongregace pro evangelizaci národů byla založena papežem Řehořem XV. v roce 1622, jejím úkolem byla a je koordinace evangelizační a misijní činnosti katolické církve.

zrovnoprávnění, omezení vlivu evropských řádů a osamostatnění se čínské církve. Výraznější změnu přinesl až koncil v roce 1924 v Šanghaji, o dva roky později bylo vysvěceno šest čínských biskupů (první a na dlouhou dobu poslední čínský biskup byl předtím vysvěcen v polovině 17. století). Situace se však zlepšovala příliš pomalu a slibný vývoj byl přerušen 2. světovou válkou, následně pak rokem 1949. (Carbonneau 2010: 516–519, Cohen 1978: 557)

3.2. Kněží

Situace ohledně získávání nových kněží byla v Číně již v průběhu 19. století komplikovaná. Ačkoliv v první polovině století počet domorodých kněží převyšoval počet misionářů, poté se situace obrátila. Jakkoliv si byli církevní představitelé a misionáři vědomi nutnosti zvýšení jejich počtu, panovaly zde vážné neshody ohledně typu formace, výuky a otázky možnosti jmenování čínských kněží do vedoucích funkcí. Velkou roli sehrál také pocit nadřazenosti evropských misionářů a dále podmínka pro kněze ze strany Vatikánu ve formě povinné znalosti latiny.

Problém nedostatečného náboru čínského kléru se znovu vynořil na pěti synodech, které se konaly v Pekingu, Shanxi, Hankou, Sichuanu a Hongkongu během roku 1880. Debata ukázala nerovnoměrný proces náboru napříč vikariáty. Postupně sice došlo ke zvýšení počtu domácích kněží, nicméně málokdo z nich se pohyboval na vyšších příčkách církevní hierarchie. Problémem byl i vztah cizinců k čínským spolubratrům, evropská povýšenost, arogance a v mnoha případech až nenávisť. Většina Evropanů na Číňany pohlížela skrz prsty, kardinál Gaetano Alimonda (1818–1891), arcibiskup turínský, je kupříkladu popisoval jako líné, ješitné, nevděčné a chamtivé. Za nejhorší považoval čínské kněze, již studovali v zahraničí, a kteří podle něj velmi často rebelovali vůči svým nadřízeným. (Tiedemann 2010: 571–573)

Jako určitou světlou výjimku v tehdejší názorové poli naopak uvádí Tiedemann opata kláštera Panny Marie Utěšitelky v Yangjiapingu (*Yángjiāpíng* 杨家坪), který se naopak čínských kněží zastával. Mnozí z nich podle jeho slov byli: „*ctnostní, a i když dosáhli již úctyhodného věku, navzdory tomu byli podřízeni mladým (evropským) kněžím... ačkoliv ti sotva přišli z Evropy a nerozuměli v Číně ničemu. Ze strany čínských kněží to vyžadovalo silnou vůli a sebezapření, aby souhlasili s takovouto situací.*“ (Tiedemann 2010: 573)

Během prvního vatikánského koncilu, svolaném papežem Piem IX. v letech 1869 – 1870, se biskupové shodli, že ještě stále nenastal čas pro to, aby mohli být čínští kněží samostatní, a mají tak dále na dobu neurčitou zůstat pod evropskou kontrolou. Koncilu se účastnilo šest zástupců z Číny, ale žádný z nich nebyl čínského původu.

Již během sino-francouzské války o Vietnam 1883–1885 (*Zhōngfǎzhànzhēng* 中法战争), generál, politik a diplomat Li Hongzhang²⁴ (*Lǐ Hóngzhāng* 李鴻章), (1823–1901) navrhoval oddělení církve od politické kontroly koloniálních sil. Papež Leo XIII. (1810–1903) s touto myšlenkou souhlasil, nicméně Francie tento krok rázně odmítla. Požadavek byl znovu přednesen až po skončení 1. světové války, kdy jej papež Benedikt XV. - přes odpor Francie - přijal. (Witek 2010: 564–565)

Debata o nerovném postavení kněží v Číně byla znovu otevřena r. 1907 Francouzem Léonem Jolyem (1847–1909) v knize o historii misích v Asii *Les christianisme et l'Extreme-Orient*. Práce obviňovala misionáře ze zanedbávání náboru domorodých kněží. Dle Jolyho Kongregace pro evangelizaci národů selhala v otázce náboru, vytváření samostatné církve, svěcení čínských biskupů atd. Ve své době byla Jolyho obžaloba napadána především jezuiti, jako přehnaná a jednostranná... (Tiedemann 2010: 574–575)

Švýcarský jezuita Anton Huonder (1858–1926) v r. 1909 publikoval novou, objektivnější studii. Dospěl v ní taktéž k názoru, že stav domorodého kléru je závažným problémem katolické misie v Číně. Připustil, že množství domorodých kněží je malé, mělo by se zvyšovat, nicméně překonat tyto překážky bude podle něj trvat déle, jelikož většina křesťanských kongregací „*je stále mladou plantáží uprostřed džungle pohanské temnoty a morální korupce*. A dále dodává: „*že domorodí kněží, až na čestné výjimky, se nevyrovnejí Evropanům co se schopností, inteligence, administrativních znalostí a spolehlivosti týče. Není tedy v jejich vlastním zájmu žádoucí, aby získali v rámci misí mnoho nezávislosti*.“ (Tiedemann 2010: 576)

²⁴ Fairbank charakterizuje Li Hongzhang jako „významného státníka usilujícího o modernizaci země a iniciátora řady reform.“ (Fairbank 2010: 252) Zasloužil se o potlačení Taipingského povstání, jako dvorský diplomat se účastnil jednání na konci sino-francouzské války, sino-japonské války a Boxerského povstání. Podporoval modernizaci (především námořnictva) v Číně.

3.3. Vizionáři

Mezi zajímavé a pokrokové postavy, které si uvědomovaly neudržitelnost současné situace v misiích, patřila skupina kněží kolem lazaristů Vincent-Frederic-Maria Lebbeho (1877–1940) a Antoineho Cotty (1872–1957). Tito muži hledali nové příležitosti pro čínské katolíky, argumentovali tím, že rasové úvahy brání v nabírání čínských kněží. Za do očí bijící považovali především zacházení s čínskými kněžími jako s druhořadým obyvatelstvem, což stálo v cestě získání nových adeptů-seminaristů z řad střední a vyšší společenské vrstvy.

V roce 1916 vypukla takzvaná aféra Laoxikai (*Lǎoxīkāi* 老西开), kterou zapříčinilo francouzské zabránění čínské čtvrti Laoxikai v Tianjinu, včetně nově postaveného kostela. To utvrdilo Lebbeho a Cotta v přesvědčení, že francouzský misijní protektorát je překážkou k vytvoření opravdové (samostatné) čínské církve.

A. Cotta kritizoval řády, které braly misijní teritoria jako svoje léna a chovaly se jako jejich knížata. Dále poukazoval na fakt, že v rámci misíí je obchodní duch silnější než evangelijní a v zemi panuje velká rivalita... Cotta považoval za zcela zásadní, aby čínští kněží byli ve vedoucích pozicích. V roce 1918 poslal V. Lebbe memorandum římskému korespondentovi katolických novin „La Croix“ G. Vanneufvilleovi, v němž kritizoval nerovnost práv v rámci misíí. Poukazoval na fakt, že Číňané jsou bráni pouze jako pomocní kněží, Evropané jim nechtějí postoupit svá „lenní panství“ a odmítají na ně přesunout více odpovědnosti. (Tiedemann 2010: 578)

V r. 1917 byl Lebbe s podobně smýšlejícími jako „odpadlík a rebelant“ z Tianjinu svými nadřízenými převelen nejdříve do provincie Zhejiang a v roce 1920 poslán zpět do Evropy. (Carbonneau 2010: 518) V roce 1927 se Lebbe vrátil zpět do Číny, získal čínské občanství a začal sloužit pod nově ordinovaným čínským biskupem. V Číně založil dvě kongregace: Kongregaci školských bratří a Malé sestry od sv. Terezie Dítěte Ježíše.

Kongregace školských bratří byla založena r. 1928 v Anguo (*Ānguó* 安国), (Hebei) lazaristy Vincentem Lebhem and Msgr. Melchiorem Sunem CM²⁵, kteří chtěli „*armádu horlivých spolehlivých, dobře disciplinovaných, neplacených pracovníků, schopných podniknout všechno, co je v současné době prováděno zaměstnanci.*“ (Tiedemann)

²⁵ Zkratka pro členy řádu lazaristů (Congregatio Missionis)

Bratři pracovali jako pomocníci v diecézích, které byly spravovány čínskými biskupy. Během japonské agrese začali školští bratři razit patriotický přístup v rámci sociální rekonstrukce Číny. Když v roce 1933 začala japonská invaze do Číny, Lebbe z členů kongregace utvořil zdravotnickou skupinu. Jelikož lazaristé v severní Číně ostře protestovali proti takovýmto aktivitám, Lebbe opustil Kongregaci lazaristů, vstoupil do Kongregace školských bratří a v roce 1933 se stal jejich představeným. (Tiedemann)

Mezi další zajímavé „pro-reformní“ postavy patřili: šanghajský podnikatel a mecenáš Lu Bohong (*Lù Bóhóng* 陆伯鸿), (1875–1937) a čínský katolický diplomat a mnich Lu Zhengxiang (*Lù Zhēngxiáng* 陆征祥), (1871–1949), který podporoval kontakt Číny s Vatikánem atd. Lu Bohong byl duchovním otcem a zakladatelem Catholic Action²⁶. Jejich cílem byla propagace křesťanských myšlenek, podpora vzdělávání a zakládání charitativních organizací. Zavedli pravidelná setkávání, během kterých každý člen podával zprávy o svých aktivitách. (Carbonneau 2010: 517–519, Tiedemann 2010: 577–579)

3.4. Vatikánská politika

Papež Benedikt XV. (1854–1922) ve svém apoštolském listě²⁷ *Maximum illud* z roku 1919 projevil snahu o změnu misíí a současné situace v Číně. Svatý otec chtěl oddělit národní a misijní zájmy v Číně a osvobodit misie od kolonialistických manýrů (viz již dřívější požadavek Li Hongzhana ohledně oddělení církve od politické kontroly koloniálních sil). (Witek 2010: 564) Kládl důraz na nadnárodnost církve a nezávislost místních křesťanských komunit.

Benedikt XV. byl v tomto směru podporován novým prefektem Kongregace pro evangelizaci národů kardinálem Willemem Marinusem van Rossumem (1854–1932). V přístupu Vatikánu bylo také patrné ovlivnění skupinou kolem lazaristických misionářů Antoineho Cotta, a Vincenta Lebbeho. Ti již v minulosti zásadně nesouhlasili se západním charakterem čínské církve a ostře kritizovali nerovnost mezi západními a čínskými kněžími.

²⁶ Catholic Action, asociace laické pomoci misionářů, vznikla na Lebbeho popud poprvé v roce 1911 v Tianjinu, o její vznik v Šanghaji v roce 1912 se zasadil Lu Bohong.

²⁷ Apoštolský list je druh církevního dokumentu, který církevní autorita (např. synod), ale především papež nebo biskupové, adresují ve formě dopisu věřícím.

Zpracování výtek lazaristů Cotty a Lebbeho je v apoštolském listě patrné: „*Domorodý kněz, který je stejný jako jeho krajané co se místa narození, povahy, vzhledu a tužeb týče, je obzvláště určený k zvěstování víry, protože ví lépe než kdokoliv jiný, jaké způsoby budou nejúspěšnější....*“ (Tiedemann 2010: 579)

Jak však Tiedemann podotýká, docházelo ke kontrastu mezi římskou politikou – tzn. požadavkem nezávislé, soběstačné, živé čínské církvi a chováním evropských misionářů v Číně, kteří Číňany brali jako druhořadé. Dále upozorňuje na rozdíl mezi pro-reformním postojem představených misijních řádů v Evropě a představenými v Číně, kteří byli rezolutně proti změnám.

Papežský apoštolský list *Maximum illud* vzbudil v misiích pobouření a pohoršení. Nebyl otištěn v tamějších periodicích, pouze latinsky v *Sacerdos in Sinis*²⁸. (Tiedemann 2010: 576–580)

Benediktův nástupce Pius XI.(1857–1939) pokračoval v misijní politice zahájené svým předchůdcem. Podporoval ho prefekt Kongregace pro evangelizaci národů kardinál van Rossum. K významnějšímu posunu došlo s příjezdem apoštolského delegáta Mgr. Celsa Costantiniho (1856–1958) do Číny na konci roku 1922, který si dal za cíl zmírnit napětí mezi cizími a čínskými knězi, postupně předat misijní území čínským kněžím, eliminovat francouzský náboženský protektorát. Jako svého poradce si zvolil Lebbeho přítele Philipuse Zhaoa Huaiyiho (*Zhào Huáiyì* 赵怀义),(1880–1929). (Tiedemann 2010: 581)

3.5. Rok 1924

V roce 1923 vzniklo na Costantiniho popud první území, které bylo spravováno pouze Číňany (apoštolská prefektura v Puqi ((*Púqí* 蒲圻) v jihovýchodní části provincie Hubei). Jednalo se o území odstoupené italskými františkány, františkán Odoricus Cheng Hede (*Chéng Hédé* 成和德),(1873–1928) byl v roce 1924 zvolen prvním apoštolským prefektem, další samostatné území apoštolské prefektury v Lixian ((*Lǐxiàn* 蠡县) v provincii Hebei) bylo svěřeno čínským lazaristům.

²⁸Periodikum publikované francouzskými lazaristy v Pekingu. (Tiedemann 2010: 576–580)

Ačkoliv by se toto gesto dalo považovat ze strany Vatikánu za poměrně vstřícný krok a revoluční průlom, odezva z čínské strany nebyla příliš kladná. Objevily se početné stížnosti, že Číňanům byla přidělena nejméně rozvinutá území, kde žije málo věřících, zatímco Evropané nadále ovládají hlavní území v Číně. Další změny však pokračovaly. V roce 1924 Kongregace pro evangelizaci národů zrušila „misionářská privilegia“, která automaticky upřednostňovala cizí misionáře. (Tiedemann 2010: 580–582)

V roce 1924 se také v Šanghaji konal první plenární koncil. Upozadil otázku národnosti a občanství, garantoval stejná práva pro misionáře a čínské kněze. Věřící ženy byly zaměstnány k výuce dívek, dále byla podporována výuka ve školách a na univerzitách. Došlo k zákazu kritiky čínských zvyků a tradic.

Koncil v Šanghaji ustanovil 3 synodní komise, které byly zodpovědné za školství a vydávání knih, překlad Bible do čínštiny a sjednocení textů katechismů a modliteb. Do oblasti školství patřila i výuka katechetů, kteří se memorovali katechismus, aby ho pak samotní mohli učit. Misionáři jim vysvětlovali a objasňovali otázky, které katecheti považovali za složité. (Tiedemann 2010: 582–583, Witek 2010: 566–567)

Začalo docházet k výraznějšímu zapojování laiků, kteří svým způsobem života mohli propagovat víru (například návštěvami nemocných sousedů, sirotků a vězňů). Tyto aktivity nebyly pro čínské křesťany nové, ale novinkou byla koordinace sil v celostátním měřítku. Podle Witeka byla chápána práce na vzdělávání jako protiváha proti-křesťanskému pohledu ze strany socialismu a komunismu. (Witek 2010: 567)

Costantini však v roce 1933 kvůli vážným zdravotním problémům musel Čínu opustit a byl nahrazen novým apoštolským nunciem Mariem Zaninem (1890–1958), který pokračoval v Constantiniho reformním stylu. (Carbonneau 2010: 520–521)

V roce 1926 vyšla papežská encyklika *Rerum Ecclesiae*, která bývá také nazývána „*Magna Charta vzniku domorodého duchovenstva a domorodých církví*“ (Tiedemann 2010: 583). Měla zajišťovat rovnost mezi misionáři a pro domácí klérus garantovat možnost zastávat vedoucí pozice.

28. 10. 1926 bylo vysvěceno šest čínských biskupů, došlo k ustanovení vikariátů a apoštolských prefektur pod přímou správou čínských kněží, v čemž Vatikán pokračoval i ve třicátých letech 20. století. Tyto změny (a především svěcení čínských biskupů) samozřejmě vyvolaly odpor především u Francie²⁹, která se bála ztráty svého vlivu v Číně. (Witek 2010: 565)

Politická a společenská situace v Číně se však zhoršovala a měla značný vliv i na misie. Dle Carbonneaua si v roce 1927 komunisté společně s proti-křesťanský naladěným obyvatelstvem vynutili vyklizení a opuštění mnoha misí. Mnozí misionáři, ačkoliv se starali o zraněné a urovnávali místní spory, přišli o život či byli komunisty a ozbrojenci, které často nebylo možno od sebe odlišit, bráni jako rukojmí, píše Carbonneau. Tuto situaci popisuje ve svých dopisech i Josef Zeman.

Nedlouho poté dochází v misích k úpadku, misionáři se začali zaměřovat především na křtění „pohanských“ novorozenců, modlitby za čínské mučedníky, na podporu misijních povolání a rozptýlení komunismu, čtení misijní literatury např. z pera French Holy Childhood Association³⁰. Čínská katolická církev zůstala pod vlivem zahraničí a chyběl jí samostatný čínský duch.

Misie byly finančně podporovány především ze zahraničí a vlastnily také určitý majetek v Číně. Ekonomická krize v Evropě však způsobila snížení jejich podpory. Křesťané a katolíci podporovali Čankajška, který se hlásil k metodistům. V roce 1937 byla publikována encyklika papeže Pia XI. *Divino Redemptoris*, která mimo jiné a varovala před ateistickým komunismem a jeho vzestupem (především v Evropě).

Během působení apoštolského nuncia Zanina vznikly v Číně nové diecéze a vikariáty, nicméně vývoj byl pozastaven vypuknutím sino-japonské války a druhou světovou válkou. Během ní, píše Carbonneau, nebyla Japonci dodržována neutralita³¹, byly napadány misie i

²⁹ Francie měla dominantní vliv v misích v Číně, mluví se taktéž o „francouzském protektorátu“. Na základě sino-francouzských smluv z let 1858/1860 se jí podařilo upevnit svoje postavení v čínských misích a také vyjednat výhodné podmínky pro zahraniční misionáře (tolerance křesťanství v Číně, možnost vlastnit půdu a majetek v misích.) (Cohen 1978: 552–553)

³⁰ French Holy Childhood Association byla založena v roce 1843 jako charitativní organizace na pomoc dětem v Číně. Jednalo se o příspěvky na vzdělání, zdravotní péči, evangelizační materiály aj.

³¹ Podle sino-francouzských smluv z roku 1858/1860 nespádali misionáři pod čínský právní systém. Carbonneau dále píše, že během války byly nad misemi vyvěšovány národní vlajky, čímž bylo předpokládáno neutrální území. (Carbonneau 2010: 521)

misionáři. Válka podle něj nicméně měla i své kladné aspekty. Mimo jiné dokázala přimět ke spolupráci katolíky a protestanty. Jelikož se politická situace nelepšila, dostali biskupové v Číně za úkol spolupracovat s vládou ve stavu národního ohrožení. Starali se především o uprchlíky, děti, poskytovali jim vzdělání a zdravotní péči. (Carbonneau 2010: 520–522)

3.6. Situace v letech 1945-1949

Po roce 1945 byla církev v Číně po všech stránkách zcela vyčerpána. Čínské kněze deprimovaly příliš pozvolné a pomalé změny. Po roce 1946, ačkoliv byla ustanovena regulérní církevní hierarchie, jmenován 1. čínský kardinál Thomas Tian (*Tián Gēngxīn* 田耕莘, (1890–1967) a vznikly nové arcidiecéze a diecéze, v čínské katolické církvi však stále přetrvával vliv zahraničních kněží a biskupů. Zklamání a frustrace z pomalých změn zapříčinily vstup mnoha domorodých kněží do postupně převládajících revolučních hnutí.

Evers píše, že mezi léty 1946–1949 podporovali čínští křesťané Kuomintang. Čínští komunisté v nich viděli své nepřátele, kteří podporují vládu a mají spojení se západem. (Evers 2008) Po roce 1949 odešla část křesťanů na Taiwan, většina jich však (včetně Zemana) zůstala s nadějí v náboženskou svobodu v Číně. (Carbonneau 2010: 522–523)

4. Misionářské metody

Jennesova kniha *Four centuries of Catechetics in China* byla vydána v roce 1942 v holandštině, roce 1975 ji přeloženou do angličtiny a čínštiny vydalo nakladatelství v Tchaj-peji. Mapuje situaci v misiích, misionářské metody, způsoby jejich práce v Číně od 16. století do roku 1940. V kapitole *Situace a sporné záležitosti po roce 1924* (*Yījiǔ'èrsì nián hòu de jùmiàn yǔ wèntí* 一九二四年后的局面与问题) se zabývá změnami, které v čínských misiích nastaly na začátku 20. století a které přinesl šanghajský koncil v roce 1924. Jelikož Josef Zeman o své misijní činnosti neposkytuje příliš mnoho konkrétních informací, bylo by možné brát tento materiál jako náhled do tehdejší misionářské práce.

4.1. Katechismus (Yàolǐ wèndá 要理問答)

Katechismus katolické církve je chápán jako oficiální systematicky uspořádaný souhrn nauky římskokatolické církve o víře i mravech. V Číně (jakožto i v Evropě) se používalo poměrně velké množství katechismů, které pocházely z různých koutů země (Sichuanu, Yunnanu, severní Číny atd.). Jejich množství s sebou však neslo i vážné problémy, jako například nesjednocenou terminologii a otázky ohledně použitého typu jazyka (zda modlitby psát ve wenyanu, či nikoliv). Začaly se ozývat hlasy volající po sjednocení tohoto souhrnu křesťanské nauky a výkladu křesťanské víry.

Biskupové však v roce 1851 sjednocení katechismů odmítli stejně jako povolení překladu modliteb do jednotlivých čínských dialektů. Tento postoj se začal měnit až na přelomu 19. a 20. století, kdy postupně docházelo k přiklonění se k myšlence tvorby sjednoceného katechismu. Dlouho ovšem nebyla nalezena shoda, z jaké předlohy by měl vycházet. Otázku sjednocení katechismu definitivně odsouhlasil až v roce 1924 Šanghajský koncil, který ustanovil Komisi pro sjednocení textu katechismu a modliteb. Jejím úkolem byla tvorba katechismu a modliteb v čínštině a následně jejich překlad do místních dialektů s důrazem na maximální snahu zachování jednotnosti.

Katechismus měl obsahovat tři části: malý katechismus pro děti, negramotné a staré lidi, střední katechismus pro školáky a velký katechismus pro dospělé, katechety atd.

Jako výchozí vzor byl vybrán katechismus Yaoli tiaojie (*Yàolǐ tiáojiě 要理条解*). Sjednocený katechismus obsahoval čtyři části: 1) Nauku víry (*Xīnlǐ 心理*) 2) Morálku (*Lúnlǐ 伦理*) 3) Milosti (*Shèngchǒng 圣宠*) 4) Modlitby a svátky (*Qǐdǎoyǔqìngjié 祈祷与庆节*)

V roce 1930 vyšel Gasparriho katechismus (*Tiānzhǔjiào yàolǐjiāndá 天主教要理间答*) a tehdejší apoštolský vikář v Číně Constantini projevil přání použít jej jako předlohu pro „velký katechismus“. Upravovat ale katechismus z roku 1929 bylo poměrně složité. Jeho autoři nakonec použili jen některé Gasparriho propracovanější a úplnější definice, které v jejich díle chyběly. V roce 1934 byl vytištěn a ke všeobecnému používání dán Malý katechismus (*Xiǎoběn jiàolǐ wèndá 小本教理问答*) a Obecný katechismus (*Pǔtōng jiàoyàolǐ wèndá 普通教要理问答*). Pokud jde o Velký katechismus (*Dàběn jiàoyàolǐ wèndá 大本教要理问答*), mohli si biskupové vybrat mezi Gasparriho překladem a opravenou verzí znovu vytištěnou pod názvem Yaoli daquan (*Yàolǐ dàquán 要理大全*). (Jennes, 1976: 212-217)

4.2. Katecheti

Úkolem katechetů byla a je výuka náboženství, příprava dětí i dospělých ke křtu. Katolická církev v Číně viděla jako nezbytné, aby se katechetům, kteří měli šanci pozitivně křesťansky ovlivnit velké množství lidí a byli pravou rukou misionářů, dostávalo důkladnějšího vzdělání. K tomu jim měly pomoci speciální školy přímo jim určené, ve kterých výuka zahrnovala vědomosti náboženské i obecné.

Náboženská část výuky měla obsahovat výuku katechismu a modliteb (*Jiǎngjiě qídǎo, jiǎngshòu bìng shíjiàn yào lǐ jiān dá 讲解祈祷, 讲授并实践要理间答*), Bible (*Yánjiū shèngjīng 研究圣经*) – především Nového zákona a života Krista (*Yǒuguān jīdū yīshēng de xīn yuē 有关基督一生的新约*), historii církve v Číně (*Zhōngguó tiānzhǔjiào lìshǐ 中国天主教历史*) a také základy liturgiky (*Yǒuguān mǐsā, shèng shì hé lǐyí nián de mǒu xiē sīxiǎng shì*

pò yǒu zhù yì de 有关弥撒, 圣事和礼仪年的某些思想是破有助益的). Vzhledem k charakteru práce katechetů bylo považováno za vhodné, aby získali základy metodologie a katechetických metod. (*Jiàoxué fǎ fāngmiàn jiēshòu xùnliàn, yībān yuánlǐ wài zài jiā shàng jiàoyì jiàoxué fǎ de shíjì yìngyòng* 教学法方面接受训练, 一般原理外再加上教义教学法的实际应用).

V obecné části se měl učit čínský jazyk a literatura, včetně klasické čínštiny (katecheté měli být schopni v rámci získání si obdivu a prestiže citovat Konfucia a Mencia), geografie a aritmetika. Některé hlasy také volaly po výuce základů filosofie, která by měla rozšířit argumentační a debatní schopnosti katechetů a angličtiny.

Takovýto studijní plán se podobal studijnímu plánu seminaristů a příprava celkově měla celkově trvat deset až jedenáct let (od dětství). Misionáři v Číně si však byli vědomi toho, že tento projekt nelze zavést na všech katechetických školách. Nicméně jejich zkušenosti potvrzovaly, že ex-seminaristé ve školách získávali dobrou průpravu pro pozdější praxi. Zeman sám v jednom ze svých dopisů pochvalně píše o jistém seminaristovi, kterého zaměstnává jako učitele v jedné ze svých venkovských škol.

V dřívější době, píše Jennes, trvaly přípravy katechetů několika měsíců, poté se doba prodloužila na jeden až tři roky. Změnily se také preference ohledně žáků, začali převažovat mladší studenti (20–40 let). Objevil se také návrh, aby katecheti po škole byli nejdřív „na zkušené“ u některého kněze a až poté získali svoji vlastní místo. Katecheti se sdružovali do různých spolků a sdružení. Někteří se stávali členy Catholic Action, v misijních územích spravovaných františkány byli podporováni ke vstupu do řádu terciářů³². (Jennes, 1975: 219-223)

4.3. Metodologie

Autor poukazuje na fakt, že před rokem 1900 byly metodologické příručky v Číně pouze ojedinělé. Za stěžejní by se dala považovat latinská příručka z roku 1886 *Monita ad*

³² Členové třetích řádu jsou převážně laici, kteří jsou přidruženi k některému z již existujících řádů. Skládají určitou formu slibů a snaží se naplňovat ideály a spiritualitu řádu v běžném životě.

Missionarios do čínštiny překládána jako *Rady a pravidla pro misionáře* (*Gēi fūjiàoshìmen de quàn yù 给传教士们的劝谕*), která kladla důraz na přiblížení se čínské mentalitě. (Jennes, 1976: 224). Jennes upozorňuje na skutečnost, že vzhledem k absenci materiálů, zpráv a informací, však není možné přesně určit, jaké metody byly misionáři v druhé polovině 19. století a na začátku století následujícího používány. Misionáři byli vybaveni knihami z Evropy, spoléhali se na vlastní zkušenosti, úsudek a přizpůsobovali se podmínkám v Číně.

4.3.1. Metody misionářů z Evropy

Misionáři pocházeli z různých částí starého kontinentu, většinou se tedy snažili v Číně uplatnit způsoby předávání víry typické pro jejich domoviny.

Oblíbená byla tzv. *mnichovská metoda* propagující logicky propracovanou posloupnost hodiny, kterou dělila na pět konkrétních částí: přípravu, prezentaci, vysvětlení, shrnutí, využití. Rozšířená byla i tzv. *Pichlerova historická metoda*, která byla publikována v knize *Katholisches Religionsbüchlein*. Po svém dokončení byla rozeslána do různých misijních oblastí a v roce 1938 přeložena také do čínštiny. Spočívala v chronologickém vyprávění příběhů z Bible, což bylo především výhodné pro menší děti. (Jennes, 1976, s. 226–228, 230–223)

Mezi osvědčené metody až do 2. světové války patřily: *memorování se katechismu z paměti* (*Bèisòng yàolǐ jiāndá běnwén 背诵要理间答本文*) s odkazem na tradiční způsob výuky v Číně. Důvodem však byla také negramotnost velké části obyvatelstva. Dále metoda *vykládání textu* (*Kèwén jiǎngjiě fǎ 课文讲解法*), kdy se katechismus vysvětloval slovo po slově, věta po větě s konkrétními příklady. Tento způsob však nebyl později příliš využíván. Další používanou metodou byla *historická metoda* (či *methodus factorum*), (*Shìshí de bànfǎ 史实的办法*), která otázky v katechismu názorně vysvětlovala na bázi příběhů. (Jennes, 1976: 224–226). *Metoda projektů* (*Jìhuà fǎ 计划法*) byla používána americkými misionáři pro přípravu dětí na první svaté přijímání. Během výuky dostalo každé dítě tematicky zaměřený obrázek, který si mohlo vymalovat a na konci hodiny odnést domů.

Ke konci 30. let 20. století bylo do čínštiny přeloženo několik knih týkajících se misionářských metod, což přispělo k výraznému ulehčení situace jak pro misionáře, tak pro katechety. Jednalo se například o *Průvodce Bibli pro děti s příklady* (*Yīn jīng xùn tóng* 引经训童) z roku 1936, čínskou adaptaci *Lé Catéchisme par l'Évangile*, obsahující příklady přípravy hodin na bázi historické metody. Dále překlad Pichlerova *Katholisches Religionsbüchlein* z roku 1938 (*Gōngjiào jiàolǐ kùběn* 公教教理课本), dílo *Metody výuky katechismu pro děti* (*Èrtóng yào lǐ jiàoxué fǎ* 儿童要理教学法), ve kterém bylo na vzorových hodinách vysvětleno použití mnichovské metody atd. (Jennes, 1976: 232-235)

4.3.2. Vizuální materiály

Obrázkových materiálů, které by mohly najít své využití v prostředí negramotných vesničanů, nebylo v čínských misiích mnoho. Často se jednalo o materiály, které si misionáři přivezli z Evropy. Tento způsob prezentace víry se neukázal příliš vhodný, obrázky byly ryze v evropském stylu a pro Číňany tedy cizí a nesrozumitelné.

Jako nejzdařilejší by se daly považovat obrázky znázorňující Desatero přikázání v čínském stylu, které vytvořil Fr. Leo Van Dyk. Problém však spočíval v době jejich vzniku, kdy ještě nebyl jednotný katechismus pro celou Čínu, vysvětlující nápisy na nich nebyly sjednoceny s čínskou náboženskou terminologií schválenou Komisí pro sjednocení textu katechismu a modliteb. Jejich pozdější užívání přinášelo tedy jisté komplikace. Existovaly i další kreslené knihy s náboženskou tematikou, ty však nepatřily mezi příliš zdařilé. Dále se objevila možnost v rámci evangelizace využívání promítání, které však bylo závislé na dodávkách a spíše nedostatku elektrické energie a tím pádem ojedinělé. (Jennes, 1976: 241-244)

4.4. Výuka

4.4.1. Základní a střední školy

Co se týče výuky na základních a středních školách týče, autor zmiňuje specifickou situaci ve školách, se kterou museli misionáři a katecheti počítat. Ve třídách se totiž scházely děti křesťanů, čerstvých konvertitů i nevěřících. Byly různého věku a nebylo jisté, jak bude dlouhá jejich školní docházka. O této situaci píše i Zeman, často podle jeho slov do školy nastupují i desetileté děti, přičemž délka jejich školní docházky je spekulativní. On sám jejich i krátkou výuku podporuje, považuje mimo jiné za důležité, aby se naučily psát čínské znaky a získaly tak gramotnost.

.

4.4.2. Výuka katechumenů

Při výuce katechumenů se ukázalo nutné zavést odlišný přístup a to z několika důvodů. Jednalo se o motivované lidi, kteří chtěli být pokřtěni, často dospělé, takže evropské metody určené především dětem musely být pozměněny. Autor podotýká, že bylo nutné brát v potaz také ryze čínská specifika. Varuje před zápornými stránkami čínské povahy jako lhostejnost, nebezpečí víry hrané „jen na oko“, pokrytectví, vznětlivost, co se zachování tváře týče a rezignace často vedoucí k bezpáteřnímu fatalismu a pouhému přežívání. Katechumeni, píše Jonnes, by měli být rozdělení podle „stupně“ své víry na začátečníky, hledající, katechumeny a nově pokřtěné křesťany:

4.4.2.1. **Začátečníci** (*Yǒuxiē rén kāishǐ shí zhǐ yuàn duì zōngjiào duō zhīdào yīdiǎn* 有些人开始时只愿对宗教多知道一点)

Lidem s počátečním zájmem o náboženství se nejdříve sdělovala vlastní životní zkušenost, byli poučeni o existenci dobrého Boha, který stvořil svět. Seznámili se s rozlišením principu dobra a zla, s prvotním hříchem. Cílem bylo, aby začali přemýšlet o nutnosti vlastního vykoupení.

4.4.2.2. **Hledající** (*Zhèxiē rén yīdàn kāishǐ xúnqiú jiù ēn* 这些人一旦开始寻求救恩)

Tito lidé se měli seznámit s životem Krista, který svojí smrtí spasil lid, se základními dogmaty (Nejsvětější Trojice, Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení). Bylo také důležité, aby se naučili modlit.

4.4.2.3. **Katechumeni** (*Duìyú xīwàng lǐngxǐ de zhèngshì wàng jiào zhě* 对于希望领洗的正式望教者)

Katechumeni vzhledem k tomu, že chtějí být pokřtěni, měli být seznámeni se zákonitostmi křesťanského života, příkázáními, svátostmi, eucharistií, kněžstvím atd.

4.4.2.4. **Nově pokřtění křesťané** (*Xīnjiào péngyǒumen de shēnghuó* 新教朋友们的生活)

Úkolem u konvertitů bylo prohloubení jejich povědomí o křesťanském životě, manželství, zpovědi a biřmování...

(Jennes, 1975: 235-241)

5. Zemanovy dopisy

„Citáty nejsou výpisky. Citáty jsou cikády. Vyznačují se tím, že nikdy neumlkají. Zachytí se ve vzduchu a už se neutrhnou.“

(Osip Mandelštam, Rozprava o Dantovi)

Zemanovy dopisy byly seřazeny do dvou knih Hlasu z Číny (1932) a Deseti let za čínskou zdi (1937). V Zemanových dopisech by se dalo vytyčit několik obsáhlejších témat, o kterých více psal a kterým se věnoval. Jedná se o líčení Číny a jejich obyvatel, charakterizace misijní činnosti a popis tehdejší společenské situace. Záměrně dávám prostor především jeho vlastním citátům, aby v nich mohl vyniknout autentický pohled českého misionáře na Čínu začátku 20. století.

5.1. Cesta do Číny

První kniha Zemanových dopisů Hlas z Číny (1932) začíná jeho popisem cesty z Paříže, kde byl mezi léty 1919–1921 v rámci mateřince lazaristů, do misíí. Zeman v nich líčí své zážitky a dojmy z cesty z Francie do Číny. Jedná se o kombinaci cestopisu a formy osobního deníku se subjektivními dojmy (např. o *hluboce modré barvě moře* (Zeman 1932: 23)), popisem příhod a zážitků během cesty, vlastních úvah a modliteb. U většiny zastávek uvádí datum, připadá-li na ten den významný církevní svátek, chápe jej pravděpodobně jako již dostačující časový údaj. Otištěna je také Zemanova vlastnoručně kreslená mapa cesty.

2. září 1921 odjel z pařížského mateřince lazaristů, kde dva roky v rámci noviciátu pobýval. Plavba z Marseille do Šanghaje, na kterou se s dalšími spolubratry vydal, trvala 38 dní. Náklady na ni, podotýká, byly hrazeny sponzorskými příspěvky věřících na misie.

Jejich cesta vedla skrz Suezský průplav, kolem přístavu Džibuti, mysu Komorin se zastavením na Ceylonu. Dále pokračovali přes Indii, Singapur až do Vietnamu³³. Zeman schvaluje jeho pozici pod protektorátem Francie, nicméně dodává, že se až do roku 1874 jednalo o čínskou provincii (*Annan* 安南) a kvůli jejímu zabrání prý teď Číňané bělochy nenávidí. (Zeman 1932: 39)

7. října 1921 přistála jejich loď v Hongkongu. Zeman obdivuje prosperující město, dle jeho slov nejdůležitější bod v jižní Číně, zmiňuje se o sv. Františkovi Xaverském³⁴ (1505–1552), který zemřel poblíž Hongkongu na ostrově Shangchuan (*Shàngchuān* 上川) a především o dějinách Hongkongu na konci 19. století. K opiové válce dodává, že pro Anglii „*zůstane vždy černým bodem v jejích dějinách pro nespravedlnost, které se dopustila k Číně, vnutivši jí obchod s opiem. Nový důvod nenávisti Číňanů proti „d'áblům ze Západu“*“. (Zeman 1932: 41)

Dále popisuje plavbu podél pobřeží Číny, kolem Fujianu a Taiwanu³⁵. Spolu s dalšími pasažéry se podivovali nad žluto-hnědou barvou moře zapříčiněnou nánosy bahna z Dlouhé řeky.

10. října 1921 přistáli v Šanghaji a Zeman se dle svých slov šel přihlásit na úřad českého zmocněnce³⁶. V době tohoto listu 1921/1922, dodává poznámka pod dopisem, neměla ještě Čína uzavřené diplomatické smlouvy s ČSR³⁷. V Šanghaji, podotýká Zeman, se v té době nacházelo kolem dvou set Čechoslováků. Ve městě byli dle jeho slov činní jezuité, kteří provozovali meteorologickou stanici Zikawei³⁸ (*Xújiāhuì* 徐家匯), jejíž existenci oceňovali především posádky na lodích, dále universitu a nemocnici, kde mimo jiné pracovali i sestry vincentky³⁹. (Zeman 1932: 46–47)

³³ Používá název Annam.

³⁴ František Xaverský, spoluzakladatel Tovaryšstva Ježíšova a misionář, bývá označován jako „apoštol Dálného východu“. Působil na misiích v jižní Asii, Indii a Japonsku. Zemřel při své cestě na misie do Číny.

³⁵ Zeman používá název „Formosa“. (Zeman 1932: 44)

³⁶ Zeman používá pojem vyslanectví.

³⁷ Bakešová píše, že „*Od počátku roku 1920 měla tedy Československá republika v Číně tři polooficiální zastoupení: úřad v Pekingu, kterému byl podřízen úřad v Charbinu, a úřad zmocněnce v Šanghaji*“. (Bakešová 2013: 35) Československo-čínská obchodní a přátelská smlouva byla schválena v roce 1930. V Šanghaji byl zřízen konzulát i vyslanectví, další konzulát byl v Charbinu. (Bakešová 2013: 66–67)

³⁸ Jedná se o část Šanghaje Xujiahui (*Xujiahui*, 徐家匯) v místním dialektu Wu.

³⁹ Kongregace Milosrdných sester svatého Vincence de Paul je ženskou kongregací spadající do širší vincentiánské rodiny – jako lazaristé.

5.2. Čína, Číňané

Častým tématem Zemanových dopisů je pro české čtenáře exotická a vzdálená Čína a její obyvatelstvo. Obsahují informace z literatury (např. Bulletin catholique de Péking, Folk-Lorechinoismoderne od L. Wiegera aj.), kde čerpal o Číně informace a také jeho vlastní zkušenosti a dojmy z čínského vnitrozemí v provincii Jiangxi.

5.2.1. Čína

„Čína sama o sobě jest odlišným světem, velikým jako Evropa, žijíc od pravěku odloučena od západu nebetyčnými horami Himalaje, Tibetu, pouštěmi a stepí střední Asie.“ (Zeman 1932: 89) Tento Zemanův citát je hlavním a opakujícím se motivem jeho vztahu k zemi, kam odjel na misie a jejím obyvatelům. Snoubí v sobě obdiv, podiv a údiv nad divem jménem Čína.

„Čína jest záhadná země, země protimluv. Svůj hrdý název Čung-kuo ‚Říše středu‘, odůvodňuje domnění, že jest první ústřední říší celého světa.“ ... Číňané nazývají také svou zemi: *Tien-šia tj. co jest pod nebem, veleříše po výtce.* (Zeman 1932: 74) Zeman uznává starobylost čínského národa, fascinuje ho délka čínské historie, přičemž za nejstaršího vládce pokládá Huangdiho, jehož vládu datuje do roku 2600 př. n. l. *„Podivná země, podivný lid – nejstarší národ dálného Východu; Egyptané, Asyřané a Médové vymizeli beze stopy – a Číňané, jejich současníci, trvají dosud a jsou nejpočetnější národem světa!“* (Zeman 1932: 45) *„Vždyť Číňané jsou současníky starých Egyptanů a lze se zde setkat s mnohými vpravdě biblickými zvyky a názory.“* (Zeman 1937: 13)

Čína však také na Zemana působila konzervativním, unaveným a zkostnatělým dojem. Po příjezdu ho, stejně jako ostatní cizince, překvapily čínské copy a zlaté lilie Číňanek, jež mu velikostí připomínaly kočičí hlavy. Píše, že jsou sice od vzniku republiky zakázány, většina populace, především z nižších a tradičních vrstev a na venkově, kde Zeman především působil, se jich však nevzdala. Uvědomuje si, jak těžké bude například chtít po zdejších lidech vzdát se obětování předkům, což bylo v rozporu s křesťanským učením, a k čemuž se vázala přísaha misionářů⁴⁰. (Zeman 1932: 45)

⁴⁰ Přísaha *contra ritus Sinicos*, viz dál.

V dopise z roku 1935 píše, že podle jeho názoru jsou si Číňané sami vědomi úpadku své domoviny. Zeman se také vyjadřuje k příčinám současného stavu Číny a na rozdíl od počátečních let v misiích kritizuje i čínský filosofický systém. „*Hlavní příčinou jest ovšem nesporný čínský atavismus, žije se tak, jak se žilo dříve, dle nauky čínských filosofů Laotze, Konfucia a Mengze, kteří tu obrovskou Čínu sešněrovali a proměnili v strnulou mumii.*“ (Zeman 1937: 75)

Modernizace, říká, ačkoliv již uplynulo skoro 25 let po založení republiky, se po pádu císařství také odehrávala pouze ve velkých městech, do vnitrozemí však nedošla. Muži tam podle jeho slov stále nosí copy, ženy si „*komolí nohy*“.

Jako další kameny úrazu vidí vnitřní převrasy, války, revoluce a také vysoké daně a malé příjmy, které způsobují obrovskou chudobu obyvatel. Stěžuje si nad nespořivostí Číňanů, kteří si v případě nedostatku peněz bez rozmyslu chodí půjčovat k lichvářům. Jejich vysoké úroky jsou podle jeho názoru jedním z důvodů vzrůstajícího úspěchu komunismu v Číně. (jedná se o dopis z ledna roku 1935).

Čína se také potýká s nízkou zdravotní péčí, velkou úmrtností především dětí, obrovskou negramotností, uzavřeností společnosti a všudypřítomným opiem, jehož zavlečení do země vytýká Anglii, nicméně dodává, že Čína sama měla pěstování a užívání opia zakázat. (Zeman 1932: 96–100, 147, 1937: 75–79)

5.2.2. Číňané

Zeman v jednom ze svých dopisů do Čech vzpomíná na své první setkání s Číňany během své vojenské služby v roce 1918 v Oděse, kde předváděli v přístavu divadelní představení. „*Když mluvili mezi sebou, tu jsem po prvé slyšel tu záhadnou čínštinu, jednohláskovou úsečnou řeč, proplétanou hrdelními tóny a hláskami.*“ (Zeman 1937: 10)

Po několika letech se s Číňany setkává znovu, tentokrát v singapurském přístavu, již na cestě do jejich domoviny. „*Podivný lid! ...nedůvěřivé tváře, rysího pohledu. Nedivím se, že běloši jimi pohrdají a cítí k nim odpor...*“ (Zeman 1932: 37) Jedním dechem však připomíná, že tak jako všichni lidé mají nesmrtelnou duši, a ačkoliv jsou pohané, žijící v nevědomosti a hříchu, mají slušné vychování.

Číňany Zeman popisuje jako pracovité, houževnaté a společně s Japonci vyspělejší než ostatní asijské národy. Cení si čínské zdvořilosti, uctivosti, spolehlivosti a schopnosti přizpůsobit se i nejtvrdějším poměrům. Cizinec, podotýká Zeman, se musí obrnit vůči ukrutně velké zvědavosti místních, pro které je neodolatelnou podívanou. Pochvaluje si, že Číňané neholdují opilství a díky pevným rodinným poutům se také téměř nerozvádí. (Zeman 1932: 171–173)

Země a především její obyvatelé, konstatuje Zeman, mnohdy připadají Evropanům špinaví, především jejich ulice a domovy. Domy popisuje jako tmavé, studené, se společnou toaletou pro několik rodin, cizinci v nich podle jeho slov přes zimní období trpí. Na ulici jsou dveře do domů otevřené, je možno vidět dovnitř i potkat holiče, kuchaře, kteří si svoji „živnost“ doslova nesou na ramenou

Zemana překvapilo, že místní nevymetají pavučiny v domech, ale používají je do ran jako desinfekci. Na druhou stranu oblečení si podle jeho slov udržují v čistotě. Ani nejubožejší žebřák, píše Zeman, nepije nepřevařenou vodu, tím je, dodává, bezděky zabraňováno šíření nemocí. (Zeman 1932: 45,171)

V čínském vnitrozemí (kde se Zeman během svého misijního působení pohyboval) panoval podle Zemanových slov značný nepořádek. Číňané, píše, neholdují přímým směrům, cesty jsou klikaté, bez jasné koncepce. „*Přímý směr jest prý vlastní zlým duchům; vše má být klikaté a oblé, jako proudy „řek a větrů.*“ (Zeman 1932: 118) Dodává, že i „*rohovitě ohnuté okraje střech*“ u čínských domů mají za úkol odvádět zlé duchy pryč. Stěžuje si na problematické jednání s Číňany, protože „*Hadovitý pohyb je Číňanům vrozený, v jednání jsou zřídka přímí a ten, kdo byl s nimi ve styku, ví, jak jest neshodné dostati od nich přímou odpověď a nelíčenou pravdu...*“ (Zeman 1932: 119)

Číňané, kromě národnostních menšin⁴¹, mají dle Zemana ryze záporný vztah ke stromům. Celá Čína, píše, je odlesněná, pečlivě jsou obdělávána jen rýžoviště, stromy se vyskytují pouze na posvátných místech – v chrámech atd. Dodává, že: „*Číňan miluje rovinu a pole, hory přenechával praobyvatelům země, kmenům Lolo, Miao, Yao, kam tyto víc a více zatlačoval.*“ (Zeman 1937: 71)

⁴¹ Používá termín „*praobyvatelé země*“.

Vykresluje čtenářům také typický čínský oběd. Jako nepříjemné označuje vaření kousků masa i s kostmi, které prý dodávají pokrmu „*vůni*“ a jež stolovníci bez uzardění při jídle vyplivují na zem. Nepoužívají také příbory, ale „*hůlčičky*“. „*A co hlavní: společenský život Číňanů, stále křičících, hašteřících se a pobíhajících. ... Plivance létají stále po zemi i po stěnách. Vrchol všeho jest, když se jí u společného stolu, nebo prostě sedě na bobku, kruhem, na palubě... Kosti z masa a ryb se prostě plivají kolem na zem; jak to po takovém obědě vypadá. Věru, našinec musí zapřít sebe sama a přikázat svým smyslům, zraku, čichu, sluchu a hlavně nervům, by to vše trpělivě snášely... Číňanem to však nehne, on jest tak ve svém živlu, vždy klidný a v dobré náladě.*“ (Zeman 1937: 64)

5.2.3. Čínská specifika

Zeman ve svých dopisech mnohokrát konstatuje, že Číňané jsou národ velmi pověřčivý. Doma mají kromě oltáře předků i mnoho sošek bůžků, kteří dennodenně sledují jejich konání. Zeman vychází z myšlenky, že na počátku čínské civilizace existovala víra v jednoho boha – Pána Nebes. To však podle jeho názoru bylo časem zředěno až k současné situaci s množstvím božstev a pověr...

Číňané podle jeho slov mají například používat speciální kalendáře, v nichž jsou označeny „*blahé*“ a „*neblahé*“ dny. V ty „*blahé*“, píše, je možno konat svatbu, vydat se na cestu, začít stavět dům, pec atd. Vláda podle jeho informací sice tyto kalendáře zakazuje, ale ve vnitrozemí, kde převažuje negramotná většina obyvatelstva, konstatuje, těší velké oblibě. (Zeman 1932: 46, 110–112)

Popisuje čtenářům zrcátka s červeným znakem štěstí, která mají Číňané na domech, jejich úkolem má být ochrana před zlými duchy, k čemuž slouží i síta z bambusových pletiv u dveří. Velkou popularitu měli podle jeho slov i různí pouliční hadači a slepci, již sice nevidí věci zdejší, ale zato mají mít schopnost vidět skutečnosti skryté. Píše, že běžní jsou také hadači, tzv. „*mistři větru a vody*“ (*fengshui*), jejichž úkolem má být omezení vlivu zlých duchů. (Zeman 1932: 112,117)

Zeman si v dopisech všimá, jak je pro Číňany důležité „*mít tvář*“, respektive ji neztratit. Tvář, vysvětluje čtenářům, není chápána pouze jako dobré jméno, seriózní pověst, či čest. Jedná se

podle jeho slov o zcela nejdůležitější věc v Číně. „*Míti tvář‘ jest totéž, jako býti schopnější nebo mocnější, dostati se na vyšší stupínek; sestoupiti s něho značí pak tolik jako ‚ztratiti tvář‘.*“ (Zeman 1937: 88). Dodává, že veškeré problémy v Číně lze odvodit od vztahu mít a udržet si tvář. „*Proto nám cizincům jest zde v Číně tolik věcí nepochopitelných, spletitých a protichůdných, jelikož nedovedeme chápati lom odstínů těch záhadných žlutých ‚tváří‘.*“ (Zeman 1937: 90)

„*Čína jako celý Východ zvlášť na vás mocně působí svým klidem. Není zde nic horečného a často nesmyslného spěchu a shonu, neklidu, jímž se vyznačují běloši. ... ‚Festina lente‘ = spěchej pomalu, jest však pravidlem staré Číny. Na venkově, kde žije tato stará Čína, se dosud mnoho nezměnilo. Vše se děje vážně, klidně a s rozvahou, hlavně, aby byla zachována ‚tvář‘, neboť projevovali nemístně a příliš prudce své city, neovládali se, jest znakem slabosti. Proto Číňan vždy, za všech okolností se snaží zachovati ledový klid.*“ líčí čtenářům Zeman atmosféru v zemi v dopise z roku 1933. (Zeman 1937:86)

Dále trefně cituje novinový článek taktéž z roku 1933: „*‘The China Critic‘ psal nedávno v jednom článku velmi vtípně, že Čína počne býti moderní, civilisovanou zemí až, až ... Číňané svolí ‚ztratit tvář‘ tj. až budou povolnější, skromnější a ne tak hloupě hrdí.*“ (Zeman 1937: 87)

5.3. Rodina, manželství, postavení ženy

5.3.1. Rodina

Manželství a rodinu chápe Zeman jako základní pilíř, který utváří národy a státy. Náboženství, dle jeho názoru středobodu všeho, přisuzuje zásadní vliv v životě lidí, potažmo států. K tomu dodává, že: „*Chceme-li poznati smysl a význam zjevů v jednotlivých kulturách, jest třeba zkoumati ideu, která je oživuje a osvětluje a tou jest ponejvíce idea náboženská.*“ (Zeman 1932: 48)

Zemanova úvaha o nutnosti nejdříve pochopit cizí národ skrze jeho duchovní bohatství, může připomínat misijní metodu jezuitů, která byla „*...ranou ukázkou misijního přístupu, jenž si je*

vědome hodnot, které lze nalézt v jiných náboženských, filosofických a kulturních tradicích... Předpokládala, že prezentace křesťanského učení bude brát ohled na způsob chápání typický pro čínskou tradici a že čínské zvyky, čínská filosofie a čínský způsob života budou respektovány. Tento misijní přístup zdůrazňoval kontinuitu a shodu evangelia, resp. křesťanské etiky, s čínským způsobem myšlení i čínským obrazem člověka.“ (Evers 2008) Sám Zeman dodává, že pro úspěšné sblížení se s místním obyvatelstvem shledává zcela zásadním pochopit *„ideu v životě a světový názor Číňanů vůbec.“* (Zeman 1932: 48)

Zeman uvádí, že základní společenskou jednotkou je v Číně rodina a Číňané podle něj označují sami sebe jako národ *„sta rodin“*. V dopisech do Čech vysvětluje význam tohoto přirovnání. Má se jednat o sto rodinných jmen, kterých v celé Číně, jak píše, existuje přes čtyři sta. To podle něho jednak dokazuje malé množství rodin na počátku čínské civilizace, a také kontinuitu jejich rodokmenů, která tak přetrvává již čtyřicet století, přičemž tato délka budí u Zemana velký respekt. (Zeman 1932: 48)

Hlavou čínské rodiny je podle něj otec, který *„jest knězem, knížetem a soudcem nad životem členů své rodiny“* (Zeman 1932: 48). Zeman podotýká, že vztahy v čínské rodině jsou v porovnání s evropskými chladné, neosobní. Do kontrastu se *„starostlivým otcem a dobrou ustaranou matkou“* (Zeman 1932: 57) dává čínské rodiny, *„které netvoří láska, kde není vzájemné úcty, není pravé lásky, nýbrž krutá síla mocnějšího nad slabším; otec neobejme svého syna, syn kleká před otcem na obě kolena jako před svým pánem.“* (Zeman 1932: 56)

Za srdce každého čínského domu lze dle jeho slov považovat domácí oltář⁴² s tabulkami jmen zemřelých členů rodiny. Klíč k pochopení čínských zvyků, mentality a kultury vidí právě v pojetí *„duše předků a úcty k nim.“* (Zeman 1932: 51) Původ pojmu synovské oddanosti odkazuje na základě své četby ke Konfuciovi, což dokazuje několika citáty⁴³: *„Rodiče nám dali tělo a údy, kůži a vlasy, není nám dovoleno je zničit nebo znetvořit, to jest základ úcty synovské.“* (Zeman 1932: 51) Zeman ve svém komentáři dodává, že Evropanům však tyto předpisy mohou leckdy připadat jako forma otroctví.

⁴² Používá termín rodinný oltář, případně rodinný chrám.

⁴³ Zeman v poznámce pod čarou ohledně původu citovaného v dopisech o manželství a postavení ženy v Číně z roku 1923 odkazuje k Liji, Xiaojingu, Shijingu a Yijingu a podává stručnou charakteristiku všech textů. Na konci dopisu jsou nicméně jako prameny uvedeny svazek „Le peuple chinois“ od Farjenela z roku 1904 a „Les Lettres d'un missionnaire“ z roku 1910, které se zdají být hlavním zdrojem jeho informací.

5.3.2. Manželství

Zeman ve svých dopisech přibližuje svým adresátům historický vývoj manželství v Číně, které má být, jak píše, dle Knihy proměn „nerozlučné, uzavřené pouze mezi jedním mužem a jednou ženou.“ (Zeman 1932: 53) K tomu uvádí příklady vzorných císařských manželských párů.

Manželství, podotýká Zeman, se v Číně uzavírá jako jeden z projevů synovské oddanosti, především aby pokračoval rod a byly zajištěny oběti pro kult předků. Sňatky se konají ve šťastný den, v červené – barvě štěstí. Nevěsta je nesena do domu ženicha, čínský termín pro vdavky se podle něj dá přeložit jako „vyšla ze dveří“⁴⁴. (Zeman 1932: 56)

Pokračování rodu je pro zdejší obyvatelstvo zcela zásadní, proto, píše Zeman, ač mají mít Číňané jen jednu manželku, dosáhne-li manžel čtyřiceti let a ona je stále neplodná, měla by najít pro svého manžela souložnici, aby porodila syny, kteří však budou patřit právoplatné manželce. Podobný přístup pro srovnání uvádí ve starozákonním příběhu Abraháma, Sáry a Egyptanky Agar.(Zeman 1932: 52)

Mluví také o rozvodu⁴⁵, který měl „uzákonit svatý Číňanů“ Konfucius (Zeman 1932:54), respektive Zeman uvádí jím stanovené podmínky, za kterých může rozvod proběhnout. Ironicky komentuje, že toto svoje ustanovení Konfucius sám poté i využil. Píše, že se stesky zapuzených manželek objevují v literatuře a cituje i některé z konkrétních básní. Zeman z pozice katolického misionáře a kněze pochopitelně nepodporuje rozvody, chválí jejich odmítání v dřívějších dobách i v současnosti.

⁴⁴ Zeman má na mysli (*chūmén* 出门)

⁴⁵ Používá termín rozluka.

5.3.3. Postavení ženy

Zemana očividně pohoršuje nerovnoprávné postavení žen v Číně. Barvitě popisuje všechny ústrky, kterých se tomuto pohlaví již od narození dostává, a zlobí ho, že tato situace je podle jeho názoru v Číně brána jako zcela přirozená. „...pohanství tak hluboce ponížilo ženu na pouhého tvora, živočicha.“ (Zeman 1932: 68) Zatímco v Evropě se díky křesťanství zakořenila myšlenka rovnosti, píše Zeman, v Číně to je myšlenka převahy silnějšího nad slabším. (Zeman 1932: 58)

Číňané se podle jeho slov ptají: „*Co se Vám narodilo? Perla či křídlice?*“ (Zeman 1932: 62) Narození chlapce, poučuje čtenáře, je bráno jako radostná událost, rodina na jeho počest pořádá oslavu, zatímco příchod děvčete žádné slavení neprovází. Podle Zemana panuje v Číně nadřazenost mužského pohlaví, úkolem ženy je rodit děti, především mužské potomky, kteří budou pokračovat v obětování předkům. Zeman toto dokládá na několika příkladech z čínské literatury: hanská spisovatelka Ban Zhao⁴⁶ (*Bān Zhāo* 班昭) prý souhlasila s podřadným postavením žen v Číně, nepatrné oslavy na přivítání děvčátka podle jejích slov „*připravuje ženu k uvědomění si její nízkosti*“⁴⁷ (Zeman 1932: 63). „*Žena, pravili, jest jako země, muž jest jako nebe. Žena má býti jako otrok, podrobená ve všem. (Kniha o úctě synovské, hl. XVI).*“ (Zeman 1932: 63)

Podle Zemana se od počátečních dob vzniku Číny postoj k ženě v těchto ohledech příliš nezměnil. Jako paralelu k čínským zákonům přiřazuje Zeman Chammurabiho zákoník. Ten však chápe jako pokrokovější, neboť nedovoluje zapuzení a úplné odvržení manželky, kdežto v Číně je podle něj žena druhořadá, často v pozici na úrovni otrokyně (Zeman 1932: 52–55).

Zeman z vlastních zkušeností popisuje časté situace, kdy se v chudých rodinách přebytečných děvčátek zbavují – zabijí je, či pohodí na ulici a zanechají vlastnímu osudu, většinou na pospas divokým psům. Hrdě zde poukazuje na velké množství katolických nalezinců, které se starají o nechtěné děti a zároveň je vychovávají v křesťanském duchu.

Nechtěná a přebytečná děvčátka ze sociálně slabších vrstev, píše, jsou často prodávána do rodin jako mladé snoubenky, či do nevěstinců jako prostitutky. Pokud zůstanou ve vlastních

⁴⁶ Ban Zhao (46–116), čínská historička a básnička.

⁴⁷ Pravděpodobně naráží na spis *Příkazy pro ženy* (*Nǚjiè* 女誡).

rodinách, připadá jim postavení služek vůči svým bratrům. Dívky jsou negramotné, sňatky zásadně smluvené, často, podotýká Zeman, končí sebevraždou nevěsty. Rušení dětských zásnub, však dodává, provází mnoho komplikací, problémů a mrzutostí. (Zeman 1932: 67–69).

Křesťanství, podotýká Zeman, se snaží těmto zvyklostem zabránit, děvčátka v křesťanských rodinách zabíjena být nesmí. Na to dohlíží a k tomuto novému životnímu stylu konvertity povzbuzuje misionář a domorodý katecheta⁴⁸. V misijních školách, píše, je vzdělání dostupné i pro dívky – učí se tam číst a psát znaky a také základy křesťanství. *„Křesťanský sňatek je platně uzavřen, je-li svobodné svolení s obou stran; ...Tak dívka křesťanská, která se naučila ve škole misionářově číst a psát, počítat, plést a háčkovat, jest schopna vésti domácnost, býti šťastnou matkou a spokojenou manželkou.“* (Zeman 1932: 70)

5.4. Misie

5.4.1. Úvod

„Jest zapotřebí, aby ve vojsku Páně bylo několik těch vojínů-bláznů, kteří jsou ochotni dáti se pohřbíti zde, v nejpřednějších zákopech, bez naděje na záchranu. Vždyť oni vědí předem, že zemrou, a to jich neodstrašuje; než oni vědí rovněž, že vše jest čítáno tam nahoře, že díla Boží začínají se v katakombách a že jednoho dne skonají s křížem v ruce a že budou nahrazeni jinými, kteří sklídí, co oni zasévali. Co záleží na tom, kdo rozsévač a kdo žnec? Vždyť vše to jest pro Pána Boha.“ Vyjadřuje Zeman svůj postoj k misiím a misionářům. (Zeman 1932: 29)

Josef Zeman ve svých dopisech nepochybuje, či nedává najevo své případné otázky o smysluplnosti misií. *„Ospravedlňovati toto povolání bylo by obhajobou celého křesťanství. Z božských úst zazněl rozkaz: „Jdouce tedy do celého světa učte všechny národy!““* (Zeman 1937: 69) Misijní činnost chápe jako potřebnou a důležitou, cítí potřebu většího množství misionářů, k čemuž by jako určitý druh „reklamy“ mohly sloužit i jeho dopisy.

⁴⁸ Zeman používá pojem katechista.

Na druhou stranu je nutno podotknout, že se nezdá být pouze naivním idealistou, ale naopak člověkem realisticky vidícím i všechny neúspěchy misijní činnosti, včetně časté konverze „naoko“ ze strany tzv. rýžových křesťanů⁴⁹.

Zeman mluví o své osobní ideji misionářství. První ponouknutí podle svých slov zažil již v kroměřížském semináři. Píše, že jeho ideál uzrál ve víru a on jde, kam ho Bůh volá. Zdůrazňuje důležitost a nezbytnost Božího požehnání pro své poslání. „*Tito národové dálného Východu neznají pravdy a světla evangelia. Nuže, ku předu!*“ (Zeman 1932: 43)

Důvod, proč odjel na misie právě do Číny, Zeman nezmiňuje. Je nanejvýš pravděpodobné, že toto rozhodnutí přišlo od jeho představených⁵⁰, což by potvrzovala poznámka, kdy popisuje svůj odchod z Paříže „*Naposledy jsem dával s Bohem představeným a s jejich požehnáním odešel do dalekých končin mi určených.*“ (Zeman 1932: 19) Je možné, že i Zeman sám měl o Čínu zájem, s Číňany se již dříve setkal během své vojenské služby v Oděse odkud přidává i kuriózní vzpomínku na štědrovečerní zvyk lití olova, během kterého mu byla ulita hlava s copem a muž s rozpraženými rukama, což by odpovídalo Číňanům a postavě misionáře. Nicméně dodává, že se jedná pouze o pověry, které se ale v jeho případě shodou okolností ukázaly pravdivé.

Zeman konstatuje, že se misionáři v Číně dožívají maximálně čtyřiceti let, noví po nich pouze zaplňují místa a jejich celkový počet se tím pádem nezvyšuje. Zvěstování víry je podle něj problematické, misionář se nejdřív musí přizpůsobit místnímu prostředí, pochopit jeho zákonitosti a zvyklosti. Situace je, stýská si, pro misionáře složitá, mají lámanou čínštinou přesvědčovat Číňany, kteří si dlouhá staletí žijí svým vlastním způsobem života, o nové jim neznámé víře. (Zeman 1932: 72, 90-92)

Jako misionář, píše Zeman, pracuje bez nároku na osobní blaho a prospěch. Přizpůsobil se okolí, provozuje bezplatně školy, nemocnice, zaměstnával a poctivě vyplácel mzdu zaměstnancům, „*Jest obecně známo, že dělníci rádi pracují pro misionáře.*“ (Zeman 1937: 23) Dával duchovní cvičení, letmo se zmiňuje své vykonávání exorcismu. Působil také jako doktor, lékárník, rozdával almužny, navštěvoval vězně, kteří mu jako projev díku posílali

⁴⁹ Hanlivý název křesťanů, kteří se nechávali křtít z důvodu zajištění potravy – rýže.

⁵⁰ Zeman jako řeholník musel mj. složit i tzv. slib poslušnosti, ve kterém zcela odevzdává svoji vůli Bohu a představenému, který je chápán jako Božího zástupce.

novoroční blahopřání. Chodil také do „domů“ pro staré, nemocné, žebráky, uprchlíky, kde jim poskytoval základní zdravotní péči... (Zeman 1937: 22–25).

Kde získal Zeman zdravotnickou gramotnost, není zcela jasné. Sám zmiňuje, že během svého pobytu v šanghajské nemocnici, kde se v roce 1933 léčil z tropických sprue, se toho mnoho naučil od sester vincentek, které nemocnici vedly. Píše, že si tam pořídil francouzské a německé lékařské knihy a především léky, aby je mohl později použít ve svých misiích. (Zeman 1937: 56)

Zeman realisticky konstatuje, že se novokřtění často stávají křesťany pouze z hmotných důvodů a nadále zůstávají pohany⁵¹ (věří pověrám, uctívají tabulky předků aj). Ačkoliv misionář ví, že ho nečeká jednoduchý úkol, i přesto se vydává na cestu „*Ano, misionáři! Váš život dobrovolných vydědenců, obětavých... již sám sebou jest nám nesmírným kázáním!*“ (Zeman 1937: 19)

5.4.2. Obhajoba misí

„Podle toužebného přání Benedikta XV. rozšiřuje se síť apoštolské činnosti v Číně.“ (Zeman 1932: 73) Zeman obhajuje úspěchy čínských katolických misí, uvádí množství práce, kterou misionáři se svým zanedbatelným počtem za posledních sto let v zemi vykonali. Vypočítává, že momentálně v Číně působí 6 čínských biskupů⁵², 1250 domorodých kněží, fungují zde nemocnice, útulky, sirotčince a školy ve všech provinciích. (Zeman 1932: 90)

Vyzdvihuje metodu práce evropských katolických misionářů, kteří se nejdříve přizpůsobí místnímu obyvatelstvu: vzhledem, stravou, návyky... Pouze kostely, píše, vypadají „církevně“, misionáři samotní bydlí ve zcela obyčejných obydlích. Mše, modlitby⁵³ probíhají v čínštině. Cílem, zdůrazňuje, totiž není předávat evropskou kulturu, ale víru.

⁵¹ Zeman slovo pohan používá jako opozitum ke křesťanům viz „*Když jest misionář znám, jest mile přijímán nejen křesťany, ale často i pohany, kteří dobře vědí, že jsme zde, abychom konali dobro a prokazovali lásku.*“, tedy s významem jak nevěřícího člověka, tak především příslušníka jiného náboženství.

⁵² Byli vysvěceni v roce 1926 po skoro dvou stoletích, kdy v Číně nebyl biskup čínského původu.

⁵³ Zeman poslal do Čech svatý obrázek Panny Marie čínské s modlitbou za Čínu a její obyvatele - viz příloha.

Církev se v Číně podle jeho slov přizpůsobuje a bude se přizpůsobovat. Jedinou podmínkou pro misionáře, kterou zmiňuje, aby dostal povolení v Číně působit, je přísahat „*proti obřadům*⁵⁴“. (Zeman 1932: 90–91)

„Jindy se říká, že bezvýslednost práce misionářů pochází z toho, že chtějí „evropanisovat Číňany!“ To jest veliký omyl, který pochází rovněž ze „zázemí“ od lidí, kteří sedí za pecí. Že náboženství katolické jest Číňanům cizí, o tom není žádné pochyby, tak jako bylo cizí pohanům v říši římské a našim pohanským předkům. Katolické náboženství „jest“ cizí lidem krajů a všech dob, neboť jako Jeho Božský Zakladatel pochází s nebe, víra jest tajemství, před nímž se musí mysl lidská sklonit; mravní zákon křížuje tělo a jeho sklony“ (Zeman 1932: 90–91)

Vyjadřuje se k výtce časté výtce té doby vůči misiím v Číně ohledně nedostatečného množství vysvěcených domorodých kněží. Důvodem jsou podle něj především zcela odlišné kulturní podmínky. *„Řeč katolické liturgie jest těmto krajům cizí, obřady církevní úplně odlišné od zvyků a náboženství místních, není tak snadné naštěpovati katolictví na buddhismus, konfucianismus nebo jiná vyznání.“* (Zeman 1932: 219) Ve výchově domorodého kněžstva vidí mnoho svízelností: seminaristé se musí za krátkou dobu naučit a pochopit to, co se v Evropě vyvíjelo a cizelovalo po dlouhá století. Jiná možnost ale dle Zemana není, zákony katolické církve platí pro všechny stejně - bez výjimky.

Nízké procento domorodého kléru a biskupů zdůvodňuje Zeman obecně vysokými nároky na zasvěcené osoby, především na jejich ctnost a mravní čistotu. Studenti z čínských, japonských škol, píše, také nemohou rovnou vstoupit na bohosloví, chybí jim znalost latiny, tu, pokud chtějí do semináře, se musí naučit sami. (Zeman 1932: 219–221) Podmínka ve formě povinné znalosti latiny byla dle Tiedemanna jedním z důvodů malého množství domorodých kněží v Číně. (Tiedemann 2010: 571–573)

Častou výtku vůči misiím v Číně byla jak ze strany Evropy, tak domorodých kněží skutečnost, že jim není dána plná odpovědnost za čínskou církev, a ta je stále pod silným vlivem církve západní. Tento názor však převládal především v Evropě, vysocí církevní představitelé, kněží

⁵⁴ Přísaha *contra ritus Sinicos*, kterou se musel každý misionář před svým odjezdem do Číny zavázat, měla svůj prvo počátek u papeže Benedikta XIV. Vznikla společně s dekretem *Ex quo singularis* a bulou *Omnium sollicitudinum*, jež zapovídaly jezuitský misijní přístup a především jejich toleranci k čínským obřadům, jako výsledek sporu o rity. (Pytel 2011)

v Číně i Zeman se mu bránili. „*Kdyby bílí misionáři ponechali správu domorodých křesťanů jen domorodým kněžím, sami dbající o obrácení pohanů, šlo by to k neblahé činnosti samého domorodého kněžstva, které by dospělo ke lhostejnosti vzhledem k misijní činnosti samotné.*“ (Zeman 1932: 220) Takováto situace, říká, často nastávala v ostatních asijských zemích. Dále však tuto myšlenku nerozvádí, jen podotýká, že vzhledem k množství dosud nepokřtěných je nutná spolupráce zahraničních misionářů a domorodého kléru. (Zeman 1932: 220)

Dalším problémem, se kterým podle Zemanových slov museli misionáři potýkat, byl vzrůstající nacionalismus u domorodců. Špatný vliv Zeman přičítá evropským časopisům, které „*si braly za cíl „rozpalovat do běla“ ten nezdravý nacionalismus domorodců a ukazovat chyby misionářů, kterých ani sami domorodci nevidí.*“ (Zeman 1932: 221) Konkrétní příklady však Zeman neuvádí, mohlo jít o Lebbeho dopis v římských katolických novinách „*La Croix*“, Jolyovu knihu *Les christianisme et l'Extreme-Orient...* (Tiedemann 2010: 574–575, 578)

5.4.3. Zeman jako misionář

Josef Zeman působil na misiích v provincii Jiangxi v Nanchangu a jeho okolí. Jednalo se o Hangzhou, Jiaxing, Pengze, Tzekiang, Jiujiang, Nanchang. Taiwanští lazaristé, na základě svých skromných materiálů o Zemanovi, jako místa jeho působení uvádí Nanchang, Jiujiang a Pengze. Dopisy v knihách *Hlas z Číny* a *Deset let za čínskou* zdí jsou datovány z Pengze a Tzekiang.

V rámci lazaristických misí v tehdejší Číně byl Zeman podle svých slov jediným zástupcem z Čech. Materštinou mohl hovořit pouze zřídka, jak píše pouze na ne příliš častých návštěvách konzulátu v Šanghaji, který měl být od jeho misie vzdálen asi 2000 km. S ostatními spolubratry se podle svých slov vídal jen několikrát do roka, jinak žil obklopen Číňany. (Zeman 1937: 20–21)

V jednom z dopisů hrdě hlásí, že v Číně objevil českou řádovou setru⁵⁵, která vyučovala v misijní škole ve městě Hanyang (*Hanyang*, 汉阳) v provincii Hubei. Navzájem si vyměňovali dopisy a „Katolika“, tj. časopis, který Zemanovi posílali krajané z Chicaga. O koho se jednalo, či jak se s nimi Zeman seznámil, však v dopisech neuvádí. (Zeman 1932: 184)

5.4.3.1. Nanchang (*Nánchāng* 南昌)

V Nanchangu, píše Zeman, byla při misií provozována i nemocnice, kde působily sestry vincentky. Řeholní sestry podle Zemanových slov také často podnikaly výpravy do osad v okolí města, aby zde ošetřovaly a také tajně křtily umírající malé děti. Měly chodit v doprovodu místní křesťanky, či sluhy, a nabízet místním bezplatnou zdravotnickou péči a léky. Rozdávali matkám a dětem dárky, v případě, že některé dítě umíralo, pod záminkou zchlazení čela, ho i tajně pokřtily. (Zeman 1937: 29, 45–46)

Důvodem byla problematická otázka spásy (nejen) pro děti, které zemřely nepokřtěné a které se měly nacházet v tzv. „*limbus puerorum*“, místě pro duše nepokřtěných, jež se nedopustily hříchu, ale kvůli absenci křtu nemohli být na věčnosti s Bohem... Změna ve vnímání této otázky přišla až po Druhém vatikánském koncilu (1962-1965), který zmiňuje možnost spásy pro ty, kteří neměli možnost v Krista uvěřit. Mezinárodní teologická komise⁵⁶ v roce 2007 vydala dokument, ve kterém podotýká, že „*církev nemá bezpečné poznání ohledně spásy dětí, které umírají bez křtu (...) úděl nepokřtěných dětí nám nebyl zjeven*“, nicméně vzhledem k Boží lásce věří v naději ve spásu pro nepokřtěné děti. (Nosek 2009, Pospíšil 2010)

Financování škol měli na starost přímo misionáři. Každý rok, jak píše Zeman, dostávali určitý obolus od řádu, pod který patřili. Z těchto peněz hradili chod škol, stravu pro žáky, plat zaměstnanců a svoje potřeby, Zeman se taktéž v dopisech děkuje za peněžní částky, které mu byly poslány jako dary, či výsledky sbírek z Čech na provoz misíí. Letmo zmiňuje svoji spolupráci s jedním holandským misionářem, kterému přispíval z vlastních prostředků, protože jejich finance nepokrývaly veškeré náklady na provoz vlastních škol. (Zeman 1932: 86–88)

⁵⁵ Jedná se o americkou Češku Anežku Justinovou, ze společnosti Sester z Loretty. Narodila se dle Zemanových slov u Písku, ale před odjezdem do Číny žila patnáct let v Americe.

⁵⁶ Jedná se o součást Kongregace pro nauku víry, jí vydané dokumenty jsou vědeckými pracemi současných teologů a nejsou v rozporu s učením katolické církve

5.4.3.2. Tzekiang

Zeman měl v letech 1926-1933 (dle Koláčka) své hlavní působiště v Tzekiang, kde žilo kolem 2000 křesťanů. Provozoval zde školu pro 20 žáků, která, píše Zeman, byla malým domkem vedle kostela, dole se nacházely dvě třídy, nahoře ložnice pro žáky. Učitel, vysvětluje Zeman čtenářům, zadával žákům látku, ti se ji učili nazpaměť a chodili za učitelem na přezkoušení. Děti se ve škole učily katechismus, čínské písmo, hrály si a modlily se také růženec za dobrodince. Každou neděli se mu (Zemanovi) přišly pochlubit, co nového se naučily a on je odměňoval sladkostmi, obrázky.

Zeman zde zaměstnával dva učitele, zahradníka a vrátného, kterým zároveň musel zajistit i stravu – za rýži, píše, utratil ročně kolem 400 dolarů⁵⁷, přičemž se zmiňuje, že každý červenec měl za úkol předkládat účty svému biskupovi.⁵⁸ Spadaly pod něj také dvě školy na venkově. Jelikož se nejednalo o dívčí školy, posílal své křesťanky do sousedních provincií, kde jim platil pobyt v dívčích školách.

V jedné z osad, píše Zeman, zajišťoval výuku žáků bývalý seminarista. Přibližně 30 dětí bylo rozděleno do dvou tříd - dle pohlaví. Často jim bylo již přes deset let a zůstávaly stále negramotné. Zeman zdůrazňuje v dopisech nutnost, aby alespoň nějakou dobu chodily do školy. Škola, popisuje, byla v jedné velké místnosti, která sloužila zároveň jako třída a ložnice, ve druhé menší místnosti se nacházela kaple. Děti se látku učily nahlas, večer je přezkoušel vyučující. Ve škole se učily čínské „značky“, ranní a večerní modlitby, katechismus, modlitby při mši, růženec...

Zeman podle svých slov docházel do osad na kontroly, křty, pohřby... Před samotným křtem, sděluje čtenářům, vždy zkoušel budoucí novokřtěnce z katechismu⁵⁹, oni mu jej, k jeho radosti, odříkali zpaměti. Novokřtěnce odměňoval dárky jako např. nástěnným obrázkem sv. Josefa, růžencem a čínskou modlitební knížkou... Zdejší křesťané, píše Zeman, berou s

⁵⁷ Sbírký na Zemanovy misie z Čech mu byly posílány přes Živnostenskou banku v Praze a Yokohama Specie Bank v Hamburku. Příspěvky od Národního svazu českých katolíků z Chicaga si vyzvedával u pobočky National City Bank of New York v Šanghaji. (materiál J. Kopeckého)

⁵⁸ Mezi léty 1911-1931 byl v provincii Jiangxi (skládající se z apoštolského vikariátu Jiujiang 九江, Nanchang 南昌, Severní Jiangxi 江西北境) biskupem Louis-Elisée Fatiguet C.M. 樊體愛, od roku 1931 do roku 1944 Paul-Marie Dumond C.M. 杜保祿. (Catholic-Hierarchy, GCatholic).

⁵⁹ Pravděpodobně se mohlo jednat o Velký katechismus (*Yàolǐ dàquán* 要理大全)

povděkem, že jim P. Bůh žehná, vidí to na svých rýžovištích, což uznávají i jejich nekřesťanští sousedé. (Zeman 1932: 86–88,128–133,135,165–170,181–183)

Zemanův kostel v Tzekiangu byl podle jeho slov orientován na východ, ženy a muži seděli během bohoslužeb odděleně, kněží nenosili obřadní roucha⁶⁰ jako v Evropě, ale čínský oděv⁶¹. (Zeman 1932: 184–185). Zdejší katolíci, píše, mají rádi kostelní obřady a dlouhé modlitby. V Číně se modlitby zpívají, ve dvou sborech. „*Modlitby čínských křesťanů jsou velmi krásné a obsažné*“ (Zeman 1932: 85) Zpívají při nich až do ohluchnutí, myslí si totiž, vysvětluje pobaveně Zeman, že platí přímá úměra mezi hlasitostí a kvalitou modlitby.

Zeman se svými křesťany slavil v Číně popelec, májové, na čínský nový rok, píše, chodili „jeho“ křesťané do kostela a přinášeli mu malé dárky (pečivo v červeném papíře, maso, vejce). On jim na oplátku připravoval drobné pohoštění a rozdával jim obrázky. Popisuje křesťanský pompézní pohřeb s průvodem, stuhami, obrázky, nápisy, vykropením rakve, mší... Číňany podle jeho slov tato obřadnost fascinuje, často se kvůli vidině pěkného, slavnostního pohřbu chtěli nechat od Zemana pokřtít. (Zeman 1937: 120–125)

Katolické obřady byli na jednu stranu pro Číňany něčím zcela nezvyklým, vycházejí z evropského kontinentu, z žido-křesťanské tradice. Na druhou stranu, jak Zeman dodává, jejich jistá propracovanost, promyšlenost, pompéznost očividně Číňanům nebyla nepříjemná, ba naopak.

5.4.3.3. Pengze (*Pengze* 彭泽)

Jedná se o hornatý kraj, kam byl Zeman přeložen kvůli své nemoci (v roce 1933 se s tropickou sprue⁶² léčil v Šanghaji), po švýcarském lazaristovi, který byl zajat komunisty a o jehož osudu Zeman dále nic nevěděl. V oblasti podle jeho dopisů žilo kolem 600-700 křesťanů. Zeman tam zřídil školu, lékárnu a obvozovnu a pokračoval ve své misijní činnosti. „*Denně dvakrát i třikrát jim hlásám slovo Boží, vedu je k tomu, aby jsouce hluboce*

⁶⁰ Zeman používá termín talár.

⁶¹ Viz Zemanovy fotografie v příloze.

⁶² Jedná se o onemocnění typické pro subtropické a tropické země. Projevuje se mimo jiné poruchou vstřebávání látek v důsledku nedostatku určitých živin a nedostatečné hygieny.

přesvědčení o pravdách naší sv. víry, zachovávali také příkazy Boží a církevní, žili horlivým životem modlitby a častého přijímání svatého.“(Zeman 1937: 56)

Z Pengze pochází i dopis z roku 1934, kde se Zeman vyjadřuje ohledně svého setrvání v Číně. *„Kdybych byl nucen opustiti Čínu a odjet do Evropy, nevím, bylo-li by mi možno opět se vrátit a tak by byl můj život přelomen v polovici. Tak dlouho jsem již v Číně, na vše jsem zvykl, znám řeč, lidi i zvyky a tak bych v Evropě nebyl „doma“.*“(Zeman 1937: 54) O dva roky později, jak píše J. Kolářek ve své knize Čínské elogium, odjíždí Josef Zeman ze zdravotních důvodů zpět do Evropy - doléčit se z tyfu a zápalu mozkových blan. (Kolářek 2002: 46–49)

V roce 1938 píše svému představenému a znovu a důrazně žádá o povolení svého návratu do Číny. Argumentuje již dobrým zdravotním stavem a především svým povoláním pro misionářskou službu. Je patrné, že se potýká s jistou vykořeněností, o které se v jednom z dopisů z Číny zmiňuje v době, kdy o svém budoucím návratu do Čech nevěděl. *„ Je snad zločin, že prosím již tak dlouho, abych mohl jít za svým povoláním v Číně? Dokud mi nebude dokázán opak, mohu myslet, že má žádost za povoláním v Číně je oprávněná, nebo že bych neměl hledat jinou cestu. Nemíním ztratit výsledky svým patnácti let v Číně. Je to snad hodné pokárání, že si zde (v Evropě) nedokážu zvyknout? Můj představený v Číně P. Monteil, mi naposled napsal, že se ten, kdo má povolání pro naše misie tam dole (v jižní Číně), všude jinde cítí špatně.*“(Kolářek 2002: 49–50)

Kolářek zmiňuje poslední Zemanův dopis, který se nachází v Paříži. Jedná se o list z roku 1947 z Nanchangu, kde je patrná jistá Zemanova únava, pravděpodobně na základě tohoto dopisu, dodává Kolářek, bylo Zemanovi přiděleno místo nemocničního kněze u sester sv. Vincence v Nanchangu. (Kolářek 2002: 150–152)

5.5. Politicko-společenská situace

5.5.1. Historicko-geografický úvod

„Sjednocení Číny, rozdělené soupeřením militaristů, si vyžádalo, jako mnoho předchozích znovusjednocení, třicet let zhruba od roku 1920–1950“ předestírá Fairbank společenskou situaci Číny na začátku 20. století, kdy do země přijel Josef Zeman. (Fairbank 2010: 320)

Provincie Jiangxi, kde Zeman během svého pobytu v Číně působil, byla jednou z prvních oblastí, nad kterou Národní revoluční armáda během tzv. Severního pochodu proti militaristům (1926-1928) získala kontrolu, přičemž Nanchang byl obsazen v listopadu roku 1926. (Bakešová 2001: 42–46, Liščák 2008: 448–449)

V roce 1927 se však také naplno projevil rozkol mezi „pravicí“ a „levicí“ v Kuomintangu. V dubnu téhož roku se odehrál Čankajškem vedený masakr odborářů a komunistů v Šanghaji, který vedl k rozpadu spojenectví mezi KS Číny a Kuomintangem a vzniku jeho (Čankajškovy) vlády v Nankingu. 1. srpna 1927 v Nanchangu odehrála vzpoura jako protest vůči Čankajškovi. Povstání bylo potlačeno, toto datum je nicméně dodnes v ČLR vnímáno jako počátek Čínské lidové osvobozené armády.

„Nankingská vláda vyloučila ze svých řad komunisty, píše Fairbank, a rozpoutala celostátní teror s cílem potlačit komunistické revolucionáře.... Malé oddíly pod vedením komunistů se vzbouřily a v prosinci 1927 se komunisté pokusili v Kantonu o převrat.“ (Fairbank 2010: 325) Vzhledem k jejich neúspěchu došlo ke stažení zbytků komunistů a části s nimi sympatizující armády nejdříve do oblasti Jinggangshanu (*Jīnggāngshān* 井冈山) na hranicích provincie Hunan a Jiangxi, odkud byla během r. 1927 organizována neúspěšná protivládní povstání. Roku 1928 došlo k přesunu do města Ruijin (*Ruǐjīn* 瑞金) na hranicích provincie Jiangxi a Fujian. Na obou místech začaly být budovány sovětské oblasti. (Bakešová 2001: 46–49, Fairbank 2010: 323–326, Liščák 2008: 449–457)

5.5.2. Zemanův popis společensko-politické situace v Číně

Zemanovy dopisy publikované v knihách Hlas z Číny (Brno 1932) a Deset let za čínskou zdi (Olomouc 1937) nejsou objektivním politickým zpravodajstvím z Číny. Neinformuje své čtenáře o vládě, politicích, církevních představitelích, zákonech, normách atd. Jedná se opět o jeho osobní pohled na skutečnosti v Číně, a jakým způsobem zasahovaly a ovlivňovaly chod misíí a život jeho a jeho „oveček“. Zeman jako celá katolická církev stál na straně Kuomintangu, komunismus považoval za velmi nebezpečný, dopisy mohl chápat i jako určitou formu varování před jeho rozšířením v rodném Československu.

V dopisech poslaných do Čech kolem roku 1923, tedy na počátku jeho „kariéry“ misionáře v Číně, popisuje problematickou společenskou a politickou situaci v zemi, kde je patrný obdiv k čínské filosofii, přičemž v postoji k ní dochází později (pravděpodobně s ohledem na bližší proniknutí do situace v Číně a jejího vyostření) ke změně. *„Vzácné mravní předpisy Konfucia a Lao-tse zůstaly bohužel ponejvíc jen na papíře a v paměti čínských literátů, mravní a sociální poměry Číny jsou neutěšené.“* píše v té době domů. (Zeman 1932: 46)

V listech kolem roku 1923 upozorňuje, že v zemi klíčí myšlenka *„Asie Asiatům!“*, po které bude následovat *„Svět Asiatům!“* (Zeman 1932: 60). Obává se „zkažení“ čínské mládeže filosofickými myšlenkami pocházejících od evropských filosofů (Voltaire, Rousseau, Nietzsche), jak se podle jeho slov děje (v té době) v Německu. Dodává však, že katolíci dělají vše pro to, aby tomuto černému scénáři zabránili. (Zeman 1932: 46) V roce 1925 opravdu dochází k celostátním proti-imperialistickým povstáním, které vyvolaly studentské demonstrace a protesty, a které později vešly ve známost jako Hnutí 30. května. (Fairbank 2010: 323)

V počátečních dopisech přibližně do roku 1927/1928 je patrný optimistický tón ohledně politické situace v Číně a radost z neúspěšného získávání vlivu komunismu v Číně. *„Čínský národ má před sebou velikou budoucnost. Minulého roku (jedná se o dopis otištěný v roce 1928) ruský bolševismus se snažil vniknouti do Číny, ale ztroskotal o pevný vnitřní ústroj společenský. Co jest v Číně krásné, jest vzájemná družnost všech společenských tříd, není zde otravného třídního boje, který jest heslem socialistů a komunistů.“* (Zeman 1932: 95–96)

V jednom z dopisů otištěných v roce 1928 k politicko-sociální situaci v zemi Zeman dodává: „*Duch rodinný a příbuzenský jest velmi živý, kdežto národní vědomí se probouzí teprve za revoluce r. 1911.*“ (Zeman 1932: 95) Cituje předního čínského ministra, jehož jméno nezmiňuje, který popisuje čtyři čínské revoluce (protidynastickou, filosofickou, národní, sociální), s nimiž se musí jejich mladý stát vypořádat a které stojí za jeho současnými problémy.

Zeman posléze líčí ve svých dopisech „temné roky“ misí v letech 1927-1928. Situace v Číně důsledkem občanské války byla zlá, především na jihu země. Fairbank k tomu dodává, že mezi léty 1925–1927 došlo ke gradaci čínského nacionalismu, který byl zaměřen především vůči Británii, jakožto hlavní imperialistické mocnosti. Dodává, že „*V obavě před proticizineckými náladami vyklidila většina misionářů, celkem několik tisíc, svá místa ve vnitrozemí.*“ (Fairbank 2010: 323) Zeman taktéž musel v roce 1927 na nějakou dobu uprchnout do Šanghaje. Podle jeho dopisů kantonské vojsko⁶³ na radu bolševiků ničilo misie a kostely. Píše, že docházelo i k mučení křesťanů, misionářů, uvádí i některé konkrétní příklady... (Zeman 1937: 72, 1932: 104–107,148)

Misie v Nanchangu, hlavním městě provincie Jiangxi, líčí v dopise otištěném v roce 1928, byla proměněna v kasárna, misionáři byli vystěhováni, vojska (zde nespécifikuje) obsadila a zpusťořila i tamější kostel. Malý kostel a misijní dům v Tzekiangu se taktéž staly příbytkem vojáků. Zabírání kostelů, misijních budov bylo podle jeho slov ospravedlňováno tím, že byly postaveny za čínské peníze, tudíž patří Číňanům. V roce 1928 znovu vysvětil kostel v Tzekiangu, který předtím sloužil vojákům za noclehárnu. (Zeman 1932: 89–107,184)

30. července 1930 se v dopise Zeman otevřeně bojí o svůj život, komunisté se totiž podle jeho slov blíží k Nanchangu, přičemž jeho působiště Tzekiang je od něj vzdáleno pouze čtyřicet kilometrů. Píše, že si připravuje nejnultnější věci, aby mohl v případě nouze rychle utéct. Popisuje současnou situaci, kdy komunisté dobývají a plení města, přepadají misie, zajímají misionáře, řádové sestry, žádávají za ně vysoké výkupné, či je zabijí... Provizorní domov našel nakonec v osadě Yulantang u jezera Poyanghu (*Póyang hú* 鄱阳湖), odkud nakonec utekl až do Šanghaje. (Zeman 1932: 199–202)

⁶³ Používá také termín „*revoluční vojsko*“.

V dopise z prosince roku 1932 Zeman částečně ospravedlňuje komunistickou armádu, respektive uvádí na pravou míru některé skutečnosti. „*Rudá armáda jest dokonale organisovaná a má železnou kázeň. Mluví se často o nelidskostech a zvěrstvech rudých v tomto kraji, to však je třeba klásti na vrub zbolševizovaným venkovánům, lupičům a všem ostatním podvratným živlům, které se utíkají pod ochranu komunistů a vydatně jim pomáhají.*“ (Zeman 1937: 135) prosinec 1932

Nicméně Zeman nebyl jejich sympatizantem, v dopise z května roku 1933 popisuje způsoby komunistů, ke kterým má velké výhrady. „*Rudé předvoje se ve dne skrývají v horách a v noci pochodují a přepadají nic netušící obyvatelstvo. Jsou výborně organisováni, neboť v každém místě mají své buňky a oddané spolupracovníky. Svou propagandou získávají prostomyslné venkovany, říkajíce jim, že se nemají čeho obávati, že je komunisté osvobodí, pouze boháčům, že bude zle. Jelikož zde jsou sociální poměry tak neutěšené, tolik chudých a hladovějících, a ti, kteří mají peníze je půjčují na tak veliké úroky, tato lákavá propaganda snadno získává půdy.*“ (Zeman 1937: 143–144)

Bakešová dále dodává, že „*Kuomintang považoval likvidaci revolučních základů za hlavní úkol svého strategického programu*“ (Bakešová 2001: 69) s čímž koresponduje další Zemanův popis: „*Komunisté, vyloupivši tyto kraje, odtáhli s kořistí do hor. Zde mají nedobytné skrýše, odkud po čase zase podniknou výpady na klidné obyvatelstvo. Pouze pěšinky v úvalech a průsmycích umožňují vstup do těchto hor, z nichž si učinila rudá armáda nedobytné pevnosti. Vládní vojsko, když se odváží vniknouti do těchto horstev, může tak učiniti jen husím pochodem. Tu bývá ze skrýší střeleno a celé divise zajímány a odzbrojovány. Odtud neúspěchy všech dosavadních vládních výprav proti komunistům v čínském vnitrozemí.*“ (Zeman 1937: 33–34)

Za úspěšnou se dala považovat, píše Bakešová, až pátá kuomintangská blokáda oblastí z roku 1934, která si již vynutila evakuaci Ústřední revoluční oblasti a stala se začátkem Dlouhého pochodu. (Bakešová 2001: 69–70)

K uklidnění situace nepřidávají ani hladomory, popisuje Zeman Čínu v jednom z dopisů z roku 1934. Země je zpustošená, chybí rýže a lidé umírají. Zeman za peníze, které dostal z Evropy, kupoval rýži a snažil se pomáhat, kde se dá. Číňané se podle jeho slov podivovali nad

touto solidárností křesťanů na starém kontinentu, věci, která je podle jejich názoru v Číně nemyslitelnou. (Zeman 1932: 186–191)

V srpnovém dopise z roku 1934 Zeman píše: „*Nyní se čeká, že rudá armáda zahájí všeobecný útok na hlavní zdejší provincie Nan-čang, v jehož okolí jest misie Tzekiang. Žítí zde v takových poměrech a s podobnou perspektivou, k tomu třeba mimo jiné trochu té české paličatosti. Vytrvám na místě, které mi povinnost vykazuje, a dávám v sázku svou hlavu, jako všichni ostatní misionáři.*“ (Zeman 1937: 129)

Přesto, že Zeman ke komunistům a jejich cílům neměl kladný vztah, projevuje se i těchto situacích jako misionář, jehož cílem je pomáhat. Podle jeho dopisů chodil navštěvovat věznice, které byly z velké části naplněny komunisty. „*Jak krutě zachází vládní vojsko s komunisty, toho jsem stále svědkem.*“ (Zeman 1937: 146) stýská si Zeman v dopise z roku 1935 a pokračuje: „*Zmínil jsem se, že každý týden chodím navštěvovati vězně ve zdejších věznicích. Podivné to návštěvy. Kněz a misionář vyhledává spoutané komunisty, obvazuje jejich rány, léčí jejich nemoci. Když hleděly na mne po první žlutí, sivé tváře z klecí, vpadlé, hrozné oči, zlobné a zuřivé, bylo mi divně u srdce. Díval jsem se však klidně do těch tváří, čta v nich rytiny zločinců, zloby a vzpoury, ale zároveň přemýšleje, že jsou to tváře lidí, bratří, z nichž přec tlumeně září obraz podobenství Božího...*“ (Zeman 1937: 147)

V dopisech z roku 1935 popisuje Zeman zemi již jako „*rozháranou, rozbouřenou, trpící a zoufalou*“. (Zeman 1937: 79) Cituje přirovnání jednoho starého misionáře, který půl století pracoval v Číně: „*Moji drazí, Čína jest jako krásný, veliký dům, plný skvostného nábytku (lidí, nesmrtelných duší), ale ten dům hoří! Zachraňte, co nejvíc můžete, a zachraňte se sami.*“ (Zeman 1937: 79)

V roce 1936 odjíždí Zeman ze zdravotních důvodů do Čech. O dva roky později se na vlastní žádost do Číny vrací, nicméně informace o něm z doby druhé světové války a období poválečného jsou velmi skromné, dopisy chybí téměř úplně. Žádná třetí kniha jeho sebraných psaní nevyšla, ačkoliv by mohla být stejně zajímavá jako dvě předchozí.

6. Závěr – Tady žijí lvi

V rámci své bakalářské práce jsem se pokusila zmapovat působení misionáře Josefa Zemana v době Čínské republiky. Josef Zeman přijel do Číny v roce 1921, jeho působištěm se stala provincie Jiangxi, především venkovské misie kolem Nanchangu. Aktivně se podílel na lazaristických misích, staral o tamější křesťany, zřizoval školy, nemocnice, lékárny, zajišťoval sociální a charitativní péči pro nejslabší vrstvy obyvatelstva (například během hladomorů v Číně). Z dopisů je jasně patrné, že tuto práci chápal jako své povolání.

Politická situace v Číně na začátku 20. století, včetně Zemanova působiště v provincii Jiangxi, byla vzhledem občanské válce a otevřenému nepřátelství mezi Kuomintangem a komunisty nestabilní a bouřlivá. Tato skutečnost se pochopitelně silně promítá i Zemanových dopisů, ve kterých popisuje dění v Číně a jeho vliv na misijní činnost. Zeman, jakožto i celá katolická církev v Číně stáli na straně Kuomintangu, ze Zemanových listů je cítit silný protikomunistický tón, dopisy pravděpodobně chápal i jako určitou formu varování a upozornění pro své čtenáře v Evropě.

Na začátku 20. století docházelo také ke změnám v rámci církevní politiky. Především ze strany čínské církve a některých evropských „osvícenců“ se začaly ozývat hlasy volající po odpoutání se od evropské církve, větší samostatnosti, nezávislosti, uznání rovnosti atd. Josef Zeman mezi tyto vizionáře nepatřil, držel se spíše oficiálního tónu svých francouzských představených. Misie v Číně obhajoval, v Evropě často podle jeho názoru vznikala zkreslený pohled na věc. Sám patřil spíše mezi zastánce pozvolnějších změn a soustředil se primárně na svoji vlastní misijní činnost.

Čína Josefa Zemana na jednu stranu fascinovala, především délkou své historie, kulturou a odlišnými zvyky, které barvitě líčil svým čtenářům. Na druhou stranu ji popisoval jako značně unavenou, konzervativní, podobající se stavu brouka zataveného v jantaru. Kritizoval její nepružnost, pomalou modernizaci, lpění na tradicích, druhořadé postavení žen aj. Obsah jeho dopisů je zaměřen především na přiblížení jeho vlastní misijní činnosti, výuky ve školách a pastoračních aktivit.

Předmětem této práce je postava Zemana, který sice nepatří mezi historicky známé osobnosti, nebyl pokrokovým myslitelem, vysoce postaveným v církevní hierarchii, přesto ale jeho dopisy, dle mého názoru, nabízí cenný pohled „obyčejného“ člověka na tehdejší Čínu. Ze shromážděného, dosud existujícího materiálu o tomto ne příliš známém českém misionáři se podařilo vytvořit mapu jeho života v Číně. Zůstává v ní však velké množství bílých míst, protože hic sunt leones...

7. Literatura:

Primární prameny:

Fond Zeman (Diecézní archiv Biskupství brněnského)

Koláček, Josef. (2002). *Čínské elogium: duchovní portrét P. Josefa Zemana C.M. misionáře v Číně*. Svitavy: Trinitas.

Soukromý archiv Josefa Koláčka

Soukromý archiv Josefa Kopeckého

Soukromý archiv řádu lazaristů

Zeman, Josef. (1932). *Hlas z Číny: (dopisy) jež rodákům svým poslal Josef Zeman; uspořádal Fr. Všetečka*. Brno: Nákladem Jednoty Katol. duchovenstva diecese Brněnské.

Zeman, Josef. (1937). *Deset let za čínskou zdí: ze života a působení katolického misionáře*. Olomouc: Lidové knihkupectví a nakladatelství.

Sekundární literatura:

Bakešová, Ivana. (2001). *Čína ve XX. Století*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Bakešová, Ivana. (2013). *Legionáři v roli diplomatů: československo-čínské vztahy 1918–1949*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Carbonneau, Robert. (2010). „The Catholic Church in China 1900–1949.“ In: R. G. Tiedemann (ed.), *Handbook of Christianity in China: Volume Two: 1800–present*. Leiden: Brill, 516–525.

„Catholic Action.“ *Britannica*. [online]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/99798/Catholic-Action> (navštíveno dne 25. 4. 2014).

Cohen, Paul. (1978). Christian missions and their impact to 1900. In Denis Twitchett and John K. Fairbank (ed.) *The Cambridge history of China Cambridge vol 10*: Cambridge University Press 543 –590

Cuřín, František. (1985). *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Dodin, André. (1997). *Spiritualita sv. Vincence de Paul*. Olomouc: Matice cyrilometodějská.

- Evers, Georg (2008). „Křesťanství v Číně – dějiny promeškaných příležitostí?“. *Getsemany* [online]. Dostupné na: <http://www.getsemany.cz/node/1840> (navštíveno 25. 4. 2014).
- Fairbank, John King. (2010). *Dějiny Číny*. Praha: Lidové noviny.
- Fidlerová, Alena (ed.). (2013). *Dějiny češtiny*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Gebauer, Jan. (1905). *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Česká grafická akc. Společnost Unie.
- Hünemann, Viliam. (2010). *Sv. Vincent de Paul. Misionář lásky*. Loštice: Misijní společnost sv. Vincenta de Paul.
- Jennes, Jozef. (1975). *Four centuries of catechetics in China*. Taipei: Huaming Press.
- Ji, Zhaojin. (2003). *A History of Modern Shanghai Banking: The Rise and Decline of China's Finance Capitalism*. New York: M. E. Sharpe.
- Kopecký, Josef. (2007). Misionář P. Josef Zeman. In Jaromír Hanák (ed.), *Muzeum Brněnska. Sborník. Předklášteří*: Muzeum Brněnska. 48-55.
- Liščák, Vladimír. (2008). *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*. Praha: Libri.
- Nosek, Lukáš. (2009). „Mezinárodní teologická komise, naděje na spásu pro děti, které umírají nepokřtěné.“ *Teologické texty* [online], <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2009-4/Mezinarodni-teologicka-komise-NADEJE-NA-SPASU-PRO-DETI-KTERE-UMIRAJI-NEPOKRTENE.html> (navštíveno 15. 6. 2014)
- Perfectae caritatis. [Materiály 2. Vatikánského koncilu]. [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_perfectae-caritatis_cs.html (navštíveno 3. 6. 2014)
- Pospíšil (2010). *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Pytel, Jakub (2011). „Církev v Říši Středu“. *Tedeum*. [online]. Dostupné na: http://www.tedeum.cz/2_2011/cirkev_cina_pytel_0211.htm (navštíveno 3. 4. 2014)
- Ratzinger, Josef a Schönborn Christoph. (1994). *Malý úvod do Katechismu katolické církve*. Praha: Nové Město.
- Schmid, Wolf. (2006). „Abstraktní autor a abstraktní čtenář.“ *Česká literatura* 54, 2006, č. 2-3, 74-97.

- Tiedemann, R. G. „Little Brothers of St. John the Baptist.“ *Ricci institution*. [online]. Dostupné na: <http://ricci.rt.usfca.edu/institution/view.aspx?institutionID=360> (navštíveno 15. 4. 2014)
- Tiedemann, R. G. „Little Sisters of St. Theresa of the Child Jesus“ [online]. Dostupné na: <http://ricci.rt.usfca.edu/institution/view.aspx?institutionID=363> (navštíveno 15. 4. 2014)
- Tiedemann, R. G. (2010). „The Chinese clergy.“ In: R. G. Tiedemann (ed.), *Handbook of Christianity in China: Volume Two: 1800-present*. Leiden: Brill, 571–586.
- Třísková, Hana. (1999). *Transkripce čínštiny: sborník statí*. Praha: Česko-čínská společnost.
- Třísková, Hana. (1999). *Transkripce čínštiny: tabulky a návody*. Praha: Česko-čínská společnost.
- „Vincent Lebbe.“ Fonds Vincent Lebbe – de Jaegher -Hanquet , asbl. [online]. Dostupné na: <http://www.vincentlebbe.org/?lang=en> (navštíveno dne 1. 7. 2014)
- Witek, John. (2010). „Chinese Catholics.“ In: R. G. Tiedemann (ed.), *Handbook of Christianity in China: Volume Two: 1800-present*. Leiden: Brill, 564–587.
- Witek, John. „Georges Frederic Leon Wieger.“ *Biographical dictionary of Chinese christianity*. [online] Dostupné na: <http://www.bdcconline.net/en/stories/w/wieger-georges-frederic-leon.php> (navštíveno 6. 5. 2014)

8. Slovníček pojmů

Apoštolský delegát (*Zōng zuò dài biǎo* 宗座代表)

Bible (*Shèngjīng* 圣经)

Biskup (*Zhǔjiào* 主教)

Catholic Action (*Gōngjiào jìnxíng* 公教进行 i *Gōngjiào jìnhánghuì* 公教进行会)

Katecheta (*Fujiàoyuán* 傅教员)

Komisi pro sjednocení textu katechismu a modliteb (*Tōngyī yàolǐ jiān dá qídǎo jīng wén wěiyuánhùi* 统一要理问答祈祷经文委员会)

Kongregace pro evangelizaci národů (*Wànminfúyīnbù* 萬民福音部).

Kongregace školských bratří (*Yàohàn xiǎo xiōngdì huì* 耀汉小兄弟会)

Malé sestry od sv. Terezie Dítěte Ježíše (*Délái xiǎo mèimei huì* 德来小妹妹会)

Misionář (*Chuánjiàoshi* 传教士)

Papež (*Jiàohuáng* 教皇 i *Jiàozōng* 教宗)

První vatikánský koncil (*Dìyīcìfàndìgāngdàgōnghuìyì* 第一次梵蒂冈大公会议)

Šanghajský koncil (*Shànghǎi huìyì* 上海会议)

Řád terciářů (*Dìsānhuì* 第三会).

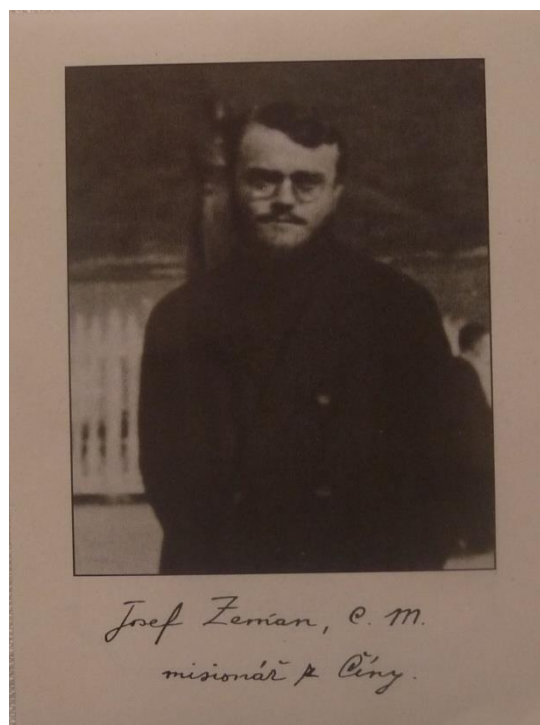
9. Příloha

Obrázek č. 1. Zemanova třída při prvním svatém přijímání 1909.

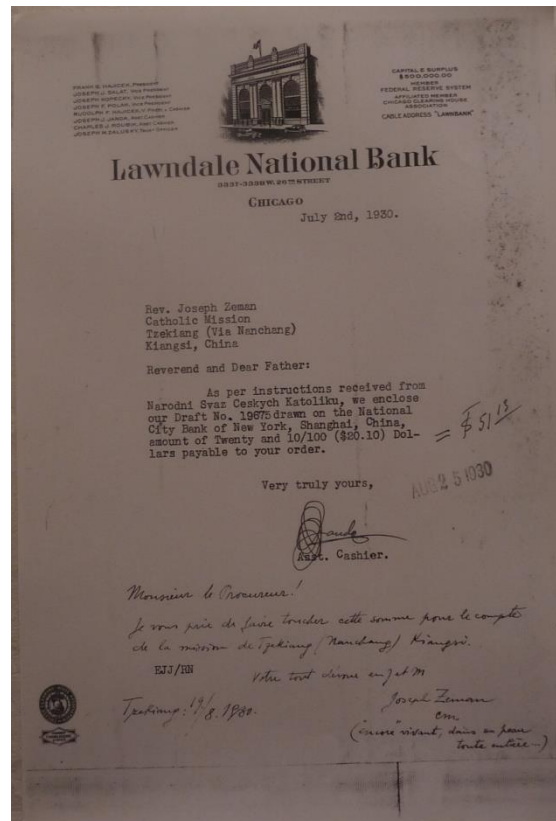
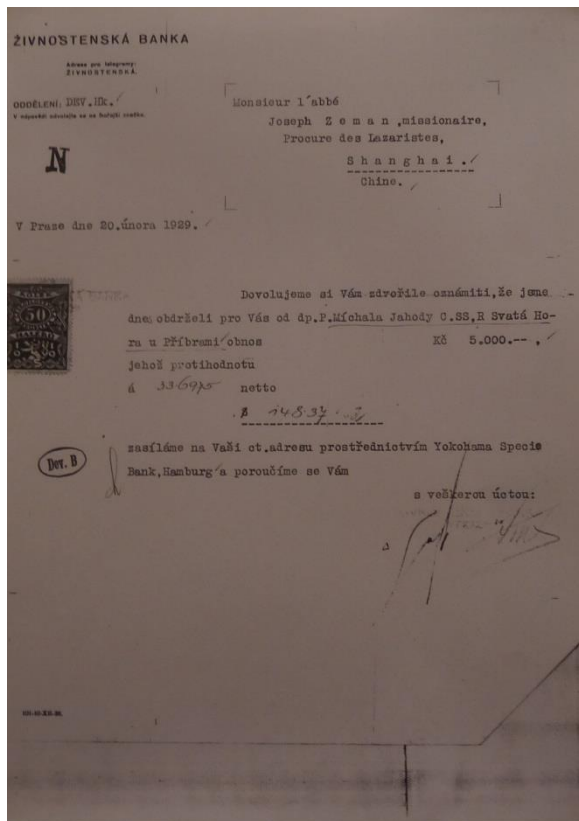
Obrázek č. 2., 3., Zemanovy vojenské momentky

Obrázek č. 4., 5., 6. Zemanovy fotografie

Obrázek č. 7., 8. Zemanovy školy v Číně

Obrázek č. 9., 10. Převod finančních darů pro Zemana – potvrzení z bank

Obrázek č. 11. Zemanův článek ve Šlapanském zpravodaji (1936)

Materička řeč

Vyprávěl mi Rudoš Leman:

„Až do Číny jej zavál omdl,
nemoc - až kdy domů!“

„Bílá cívka se k nám domů vrátil
Mý lebl, se, že snad vny zrazem strčil,
někdo naposledí mluvil jeho řeč.
Táhl kdysi s ním salavil lékař stáje,
řekl, že zcela nemocití je,
nemoc však se při v Číně zaje:
přel na klauz naktřáveny,
tvar nemocny má celunomny,
jako to bera faculaty,
jez vidal se v číně usmívati -
stále se klavil hluboce
a oči otvírá přece.“

„Až budiš! Šel je zlatěm býval.
Od dětské vředyky touhu mívál,
že jinde byje až k Čínám,
klavil bři evangeliem,
Toužil po mrtvé nemocničkě,
on, vrtal obce škapavické.
Vyprávěl matřá stáda
a v školách evangeliu.“

-2-

do Číny obátrá při křesky
pobyl s ním dvoct a dva roky.
xřel se cínky naučil,
jak nemocit se ovidil.
Npřadit chodil mzi dělniky -
on jmenoval je, kraliky.
Zakle jej nikdy vortil v chřín,
sajestij ovšem tan chřivěl sám
přiky - jak svat' apotole,
xřil přesti, spřávil ne zemi hole.

„Dcas toulk nemocit' zlatěm
vzlatěm vyhablil mlt hřín,
mca maláre postěll ho...
Na laxe tře nemocit' ho
léč je, staj, Angličan,
zlasový lékař, guthomou.
Jak jsem mlt, léč je,
nakoce mlt už bonnatij:
pacient léčl apaticky -
snad spřávil vř vny obel lidský,
ke všom chřestony byl vředyky.
Onie je xapim nejvrt
tož lékař v léčích polavil.“

3

a o zamýšlení jednon řeč:
„Je Rus ten člověk? Němec? Řek?“

„In dovedel se, že je Čech!
„Bohemia?“ se doktor vzděl.
„In bide asi těžko vce!
In, pokasni se o to přice!
Zkuste m naje krajana -
já hřidam mu jen do rána.
Nemocny bide mlt snad přicni -
njakij odkaz k vykonání!“

„Čechy by den celický
hlěděl, Čecha pestřický,
a Běl je baktit přiznivo byl,
v msti se pře pletl opeřel.
Ochotni přicni k nemocit' mni
a s nemocit' tak pnavil jemu:
„Slyšel jsem, že ta jakij Čech
je nemocit' a Čínaneck.
Jsem kromě vás je jediny,
jsem přicestoval do Číny,
jste nemocen... A tak se přicni,
cín byč, mlt postloužilo vám?“

4

Nemocny klavil otvírá,
zaběhl mu štěll od oči.
Nemocny oči otvírá,
xřel se krajana znapřin,
jchoty z mřákol se probira.

„Kdyby jsem, nemocit' nic...
Odkud jsi?“
- z mřavickýh škapavic.
A vy jsi odkud? -
„Já jsem z Prahy.“
- že elat' bichy? „Krajane drabij!
Co tady děláte?“
„Já kupce jsem,
ze obkřodem jsem přivcl sem.
Mtl jsem vřidy sklen tí exotický -
- Já také byval romantický -
A tak se hovor sunul dál.
Nemocit' xapim ožřval,
o vlasti vřitil více a vic,
duch stoupal xavom a jeho kic.
křivil se žřivl v tle mltin.“

5.

„Dobrá je s přitolem,
že krajana přicde xřtra xřana.
Žlá křiv byla toukrát přikomněna
Pacient xřel se vřadavoval,
škapavim čast bndavcl,
a kdij se dosti vřadavcl,
domu jcl, by se xelavil.“

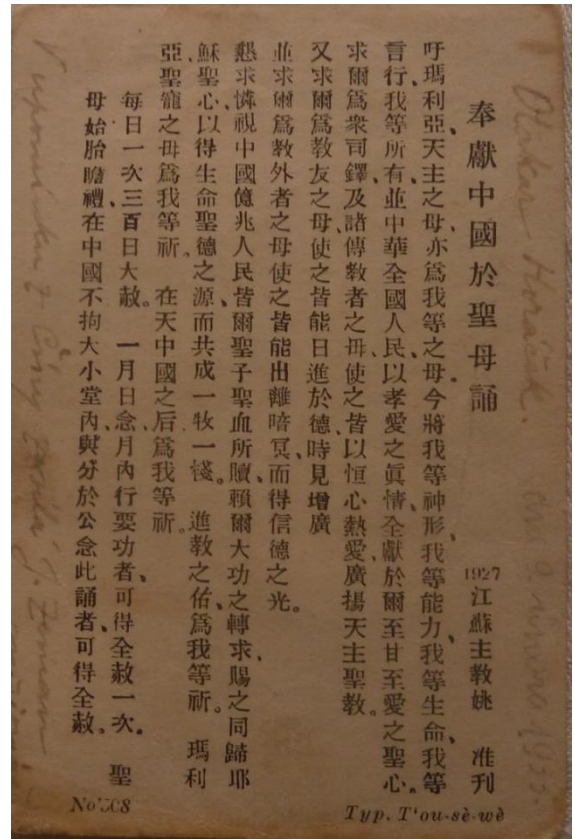
„Tide vna rodum mltin ves,
pocitcl v sřdci domij thkot, pba.
Vřostek vřavne dant nebo pšim
za vřdramim vřlášim, za krajana.“

„Lehij Tobl, Otci náš,
jak dikoval Ti Tobriš
Tomu je poslal anděla,
joni vykojil ho docela
od křasme xřaku slepoty,
potom mu oči vykl' xřluci.
Tobl mlt vřcl dnu chřvclen xavici
za div, jez vykoncl jsi Ty,
za div, mad bery jroni nmi vřic!
Tys mřavickem mne xhojil řeci!“

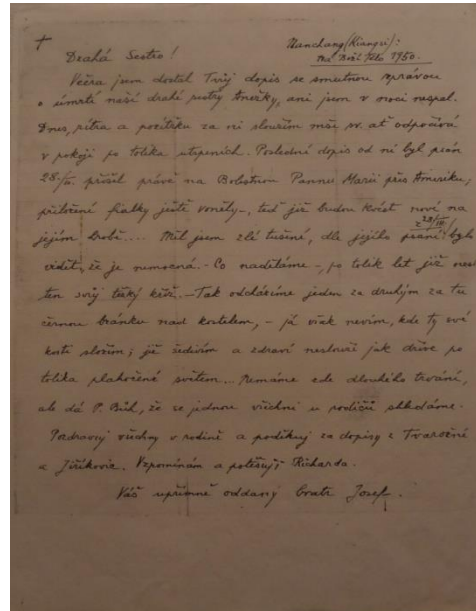
6.

Co k tomu přicpajti jest!
Po Bohu xdravil Praha, mltin mřst,
jěpřito plava se dotkla hřivcl.

Obrázek č. 12., 13., 14., 15., 16., 17. Báseň Materička řeč

Obrázek č. 18., 19. Modlitba k Panně Marii

Obrázek č. 20., 21. Poslední známý Zemanův dopis sestře (1950)